

UNIVERSITAT DE
BARCELONA

TREBALL FINAL DE GRAU

Perspectives de mestres (I3-I5) i d'una psicopedagoga sobre el dibuix com a eina per conèixer els infants i detectar situacions d'alerta

Sílvia Solís Román

Universitat de Barcelona
Facultat d'Educació
Grau de Mestre d'Educació Infantil

Tutora: Ann E. Wilson-Daily
Curs 2023-2024
Barcelona, 6 de juny, 2024

Modalitat A
Àmbit Tematic: *Infants de 0 a 6 anys*

Resum

L'objectiu principal d'aquest estudi és examinar la perspectiva d'un grup de docents respecte a l'ús del dibuix com a eina per conèixer l'alumnat i detectar situacions d'alerta. Les participants d'aquest estudi han estat cinc mestres d'educació infantil i una psicopedagoga, d'un centre educatiu concertat ubicat a l'àrea metropolitana de Barcelona, a les quals se les ha realitzat una entrevista per avaluar la seva opinió respecte a l'objecte d'estudi. A més, a posteriori, s'han analitzat vint-i-tres dibuixos de la família d'uns infants d'14 amb l'ajut de la psicopedagoga entrevistada. Els resultats suggereixen que, segons les perspectives de les participants, el dibuix pot esdevenir el primer senyal per detectar que un infant està vivint una situació de risc. No obstant això, la falta de formació del professorat en aquest àmbit, fa que no s'analitzin les creacions dels infants de manera tan exhaustiva com es podria. Així doncs, els resultats mostren la rellevància que els/les docents estiguin formats en aquest àmbit per tal de poder tenir un paper actiu i més confiança en la detecció de problemàtiques que afecten els infants.

Paraules clau. dibuix infantil, detecció de situacions d'alerta, test de la família, formació docent.

Resumen

El objetivo principal de este estudio es examinar la perspectiva de un grupo de docentes respecto al uso del dibujo como herramienta para conocer el alumnado y detectar situaciones de alerta. Las participantes de este estudio han sido cinco maestras de educación infantil y una psicopedagoga, de un centro educativo concertado ubicado en el área metropolitana de Barcelona, a las cuales se les ha realizado una entrevista para evaluar su opinión respecto al objeto de estudio. Además, a posteriori, se han analizado veintitrés dibujos de la familia de niños y niñas de 14 con la ayuda de la psicopedagoga entrevistada. Los resultados sugieren que, según la perspectiva de las participantes, el dibujo puede ser el primer indicio para detectar que un niño/a está viviendo una situación de riesgo. Sin embargo, la falta de formación del profesorado en este ámbito hace que no se analicen las creaciones de los niños/as de manera tan exhaustiva como se podría. Así pues, los resultados muestran la relevancia que los/las docentes estén formados en este ámbito para poder tener un papel activo y confianza en la detección de problemáticas que afectan los niños/as.

Palabras clave. dibujo infantil, detección de situaciones de alerta, test de la familia, formación docente.

Abstract

The main purpose of this study is to examine the perspective of a group of educators regarding the use of drawings as a tool to know students and detect alarming situations. The participants in this study were five early childhood teachers and an educational psychologist, of a school located in the metropolitan area of Barcelona, who were interviewed to appraise their opinions on the matter of study. Moreover, a posteriori, twenty-three drawings of the family of kids from 14 were analyzed with the educational psychologist. The results suggest that, according to the perspective of the participants, drawings can be the first signal to detect that a child is facing a risky situation. However, the lack of teacher training in this field means that children's creations are not analyzed as thoroughly as they could be. Therefore, the results highlight the importance of the teachers being trained in this matter so that they could play an active role and be more confident in the detecting issues affecting children.

Key words. children's drawing, detection of alarming situations, test of the family, teachers training.

Objetivos de Desarrollo Sostenible (ODS)

Utilitzar el dibuix com a eina per conèixer l'alumnat i detectar situacions d'alerta és un element que algunes professionals de l'educació poden fer servir al llarg de la seva experiència com a mestres. Podem establir una estreta relació entre aquesta qüestió amb dos dels Objectius de Desenvolupament Sostenible (ODS) dissenyats per les Nacions Unides.

En primer lloc, l'ODS 3, busca assegurar una vida saludable i promoure el benestar per a totes les edats. Tenint en compte aquest objectiu, i com es veurà contemplat a l'estat de la qüestió d'aquest treball, podem dir que el dibuix pot ser una eina rellevant per detectar signes de problemes físics o mentals de l'alumnat d'infantil. Tal com es veurà en els estudis citats en aquest TFG, els infants fan servir el dibuix com a mitjà per comunicar-se i, per tant, poden revelar mitjançant les seves creacions indicis de violència, problemes de salut mental, com l'ansietat, o problemes de salut física, com ara el maltractament. Així doncs, observant les representacions que fan els infants del seu entorn proper podem tenir pistes sobre l'estat del seu benestar tant emocional com físic.

En segon lloc, l'ODS 4, vetlla per assegurar una educació inclusiva, equitativa i de qualitat i promoure oportunitats d'aprenentatge al llarg de la vida per a tothom. D'aquesta manera, el dibuix pot ser una eina que permeti als docents conèixer millor als infants i els seus interessos. Això, pot servir d'ajuda als mestres/as per tal de dissenyar activitats que s'ajustin als interessos i curiositats dels infants i a les seves necessitats d'aprenentatge.

Índex

Introducció.....	1
Metodologia.....	4
Resultats.....	8
Discussió.....	20
Conclusions i recomanacions pràctiques.....	23
Referències bibliogràfiques.....	25
Annexos	
Annex A: Full de consentiment informat	29
Annex B: Mapa de codificació general i parcial segons categories	31
Annex C: Transcripció de les entrevistes	33
Annex D: Dibuixos analitzats per l'autora i l'experta (I4)	46

Introducció

És una realitat, que la majoria d'infants es troben en contacte amb dibuixos des d'edats primerenques, ja que aquests elements pictòrics es poden trobar en recursos emprats sovint en la infantesa com ara els llibres. Un estudi determina que, cap als trenta mesos, els infants ja són capaços de fer servir el dibuix com a referència o com a informació sobre el món que els envolta (DeLoache i Burns, 1994, citat per Ganea et al., 2010).

El dibuix és considerat un important mitjà de comunicació no verbal pels infants (Longobardi et al., 2023, citat per Fabris et al., 2023). És per això, que el dibuix s'utilitza en moltes ocasions com a eina per avaluar el benestar psicològic i relacional dels infants (Kallitsoglou et al., 2022, citat per Fabris et al., 2023). Segons Moreno (2019) els dibuixos permeten a l'adult una aproximació al món de l'infant i això els permet trobar indicis que indiquen que l'infant està temint un correcte desenvolupament o, per contra, que està vivint alguna situació problemàtica. Una situació problemàtica o de risc és aquella que causa carències a un menor d'edat i, com a conseqüència, pateix repercussions en el seu desenvolupament personal, familiar, social o educatiu i alhora en el seu benestar i els seus drets. Llei Orgànica 8/2021, de 4 de juny, de protecció integral a la infància i l'adolescència enfront de la violència, Boletín Oficial del Estado [BOE], 134, de 8 de juny del 2021 (Espanya). Així mateix, en alguns casos, mitjançant el dibuix també es poden detectar algunes situacions que poden estar angoixant l'infant com per exemple que està patint maltractaments o abusos. A més, els infants poden experimentar situacions que els preocupen com pot ser el dol per la pèrdua d'algú que estimen, la mala relació entre els progenitors, problemes econòmics o separacions. Moltes vegades no expressen com els fa sentir aquests esdeveniments verbalment i, per tant, el dibuix és un element clau per observar com afecten aquests conflictes als nens i nenes (Moreno, 2019).

En psicodiagnòstic infantil, és freqüent utilitzar el dibuix com a vehicle de comunicació on l'infant plasma les seves sensacions i sentiments mitjançant el paper (Vives, 2006). El test de la família, creat per Corman, es troba entre els tests projectius més emprats per tal d'avaluar les relacions familiars (Kallitsoglou et al., 2022, citat per Fabris et al., 2023). Els dibuixos familiars s'utilitzen sovint durant l'etapa infantil perquè proporcionen la visió de l'infant respecte als seus progenitors a més de mostrar la manera com es representa ell/a mateix/a dins d'aquest nucli familiar (Leon et al., 2007, citat per Goldner et al., 2011). És per això, que diversos investigadors (Kaplan et al., 1986; Madigan et al., 2003; Pianta et al., 1999, citats per Goldner et al., 2011) han emprat aquest tipus de test per a avaluar la

relació entre els progenitors i el seu fill/a, ja que, els autors esmentats, afirmen que els dibuixos ens poden donar informació sobre la percepció que tenen els infants respecte als seus familiars.

Així doncs, segons Foley i Mullis (2008) hi ha un seguit d'indicadors que cal tenir en compte a l'hora d'analitzar el dibuix d'un infant com per exemple: els colors que utilitza, la mida de les persones, el gruix de les línies o com detalla cadascuna de les parts del cos de les persones. D'altra banda, Moreno (2019) també esmenta altres elements a tenir en compte com ara l'ordre d'aparició dels personatges en el dibuix, la posició del dibuixant respecte als altres personatges, la distribució i connexió dels personatges o l'absència d'algun personatge en la creació de l'infant. Per exemple, un estudi desvela que l'ús dels colors és un element rellevant i que crida ràpidament l'atenció d'aquell qui l'observa abans de fer cap mena d'anàlisi, ja que aquest pot ser un indicador del seu estat emocional i del seu sentiment respecte a allò que plasma en el dibuix (Boyatziz et al., 1993 i Burkitt et al., 2005, citats per Žardeckaitė–Matulaitienė et al., 2010)

Segons Acaso (2000), dibuixar impulsa el creixement del procés de simbolització (desenvolupament intel·lectual), la capacitat d'expressió (desenvolupament emocional) i la creativitat. La mateixa autora reafirma que simbolitzar, expressar i crear formen part del desenvolupament cognitiu de l'infant, per tant, impulsar la seva expressió plàstica és fonamental per garantir el seu creixement integral. De la mateixa manera, treballar la competència artística en aquesta etapa educativa afavoreix l'estructuració del pensament de l'alumnat (DeLoache et al., 1998).

Alguns estudis (Bozzato et al., 2021; Kallitsoglou et al., 2022, citats per Fabris et al., 2023) demostren que el dibuix és una eina que ajuda els professionals a endinsar-se en el món interior dels infants. En aquest sentit, es considera que l'infant fa servir el dibuix per expressar la seva percepció respecte a allò que ha dibuixat (Berryman, 1959, citat per Milne et al., 2005). Així doncs, segons Martínez (1989)

a través de l'anàlisi i la interpretació dels dibuixos, es pot obtenir informació valuosa que ajuda a aquell que duu a terme l'anàlisi a conèixer la personalitat i el bagatge de l'infant. Tanmateix, els elements pictòrics són expressions de la personalitat útils per tal d'identificar problemes emocionals en infants (DiLeo, 1970, citat per Veltman i Browne 2002) perquè permeten l'expressió del subconscient pel que fa a records traumàtics; alhora que facilita el processament d'aquests i ajuda a reorganitzar-los (Machover, 1949, citat per Andrea et al., 2013). Per tant, el dibuix permet als infants expressar emocions i alhora es considera un mètode visual i motor que també permet estimular els nivells tàctils i de cinestèsia (Malchiodi, 2001, citat per Lisi et al., 2013).

No obstant això, Moreno (2019) posa el focus en la importància d'observar les creacions amb respecte, sense dur a terme interpretacions ràpides i contrastant l'existència d'indicadors o elements sospitosos amb altres representacions fetes pel mateix infant, ja que quan existeix una situació que compromet el desenvolupament de l'infant, no hi apareix tan sols un indicatiu sinó que hi ha diferents aspectes que apunten cap a l'existència d'aquesta possible situació d'alerta per l'infant.

Renunciar al dibuix, segons Juaristi (2010), suposaria una greu limitació de la capacitat docent. És per aquest motiu, que el mateix autor defensa que l'atenció que les representacions pictogràfiques reben en l'àmbit de la formació de mestres hauria de ser molt més àmplia. Així mateix, resulta sorprenent, que el dibuix rebi tan escassa atenció en l'àmbit de la formació dels/les mestres, ja que autors com Martínez (1989) defensen que una bona formació dels docents sobre la temàtica, pot esdevenir el primer pas per revelar una situació desfavorable, com per exemple abús o negligència. A més, aquesta autora considera que els mestres i les mestres són responsables de l'observació, i han de col·laborar en la tasca de la detecció precoç.

Finalment, cal destacar que, al llarg d'aquesta recerca, no s'han trobat articles que contemplin que el dibuix no és una eina útil tant per ajudar l'infant a tenir un desenvolupament integral com per a recurs per als docents per tal de detectar possibles situacions d'alerta que estigui vivint l'alumnat.

A continuació, s'esmenten els objectius que es volen assolir amb aquesta recerca:

- **Objectiu 1:** Examinar, segons les perspectives de cinc mestres d'infantil d'un centre de titularitat concertada de l'àrea metropolitana de Barcelona, la seva opinió sobre el dibuix com a eina per conèixer l'alumnat i detectar situacions d'alerta.
- **Objectiu 2:** Avaluat, segons la perspectiva d'una psicopedagoga d'un centre de titularitat concertada de l'àrea metropolitana de Barcelona, la seva opinió sobre el dibuix com a eina per conèixer l'alumnat i detectar situacions d'alerta.
- **Objectiu 3:** Triangular la informació extreta en els articles, amb les perspectives proporcionades per les cinc mestres d'infantil i la psicopedagoga.
- **Objectiu 4:** Analitzar els dibuixos d'infants d'14 d'un centre de titularitat concertada de l'àrea metropolitana de Barcelona, escola on treballen les professionals entrevistades, com a mode de retorn a l'escola pel seu temps.

Metodologia

Mostra

Pel que fa a la mostra que s'ha fet servir en aquest estudi, cal destacar que s'ha comptat amb la participació de mestres d'Educació Infantil ($n=5$) i d'una psicopedagoga ($n=1$) a les quals se li han realitzat entrevistes per tal de saber quines són les seves perspectives respecte a la temàtica d'estudi.

Cal destacar que la tipologia del mostreig que s'ha emprat en aquesta investigació ha estat de conveniència i s'han fet servir mostres seleccionades, no aleatòries (Sanz, 2011), ja que aquestes professionals de l'educació, treballen al centre de pràctiques de l'autora d'aquest TFG. Tanmateix, és important mencionar que com a mode de retorn a l'escola pel seu temps, s'han analitzat, amb l'ajut de la psicopedagoga, els dibuixos de vint-i-tres infants d'una aula d'I4, d'aquesta mateixa escola.

El centre educatiu en qüestió X, és de titularitat concertada per la Generalitat de Catalunya i està situat a l'àrea metropolitana de Barcelona. Està ubicat en un barri d'un nivell socioeconòmic mitg-alt i la majoria de veïns d'aquest barri son catalans. L'escola X eix l'any 1974 impulsat per un grup de pares i mares que es dedicaven al món educatiu amb l'objectiu de satisfer les necessitats educatives de les famílies d'aquesta ciutat de mitjans dels anys setanta.

A la Taula 1 que es mostra a continuació s'adjunten algunes dades bàsiques de les mestres d'infantil (M) i de la psicopedagoga (P) entrevistades.

Taula 1. Dades bàsiques de les persones entrevistades.

Codi participant	Sexe	Ocupació	Anys d'experiència
P	Femení	Psicopedagoga	6
M1	Femení	Mestra d'infantil	38
M2	Femení	Mestra d'infantil	10
M3	Femení	Mestra d'infantil	28
M4	Femení	Mestra d'infantil	24
M5	Femení	Mestra d'infantil	6

Recollida de dades

La recollida de dades s'ha efectuat mitjançant l'entrevista de tipus dirigit a les cinc mestres i a la psicopedagoga. Aquest tipus d'entrevista dirigida es vertebrava a partir d'un guió de preguntes, preparat prèviament que serveix com a fil conductor (Roigé et al.,1999). Convé ressaltar que, abans de realitzar les entrevistes, s'ha demanat permís a les participants per enregistrar la conversa, mitjançant un consentiment informat adjuntat a l'annex 1 d'aquest treball, per tal de poder transcriure tota la informació posteriorment i poder analitzar les dades i extreure resultats.

Instrument(s) de recollida de dades

L'instrument emprat per recollir les dades, tal com s'ha esmentat anteriorment, ha estat l'entrevista dirigida. Així doncs, prèviament a les entrevistes, s'ha elaborat un guió amb preguntes preestablertes, que es mostren en la següent taula. Aquestes preguntes han estat formulades a partir dels diferents articles consultats que compten amb una fonamentació en antecedents empírics. A més, també s'indica qui és el destinatari de cadascuna de les preguntes..

Llegenda	
Destinatari A	Mestres d'Educació Infantil
Destinatari B	Psicopedagoga

Bon dia/tarda. Soc la Sílvia Solís Román estudiant del grau d'educació infantil a la Universitat de Barcelona. Abans de començar, li voldria donar les gràcies pel vostre temps i per oferir-vos a participar en aquest estudi que estic duent a terme. El motiu de realitzar aquesta entrevista amb vostè és perquè estic duent a terme el meu treball final de grau. Per tant, m'agradaria fer-li unes preguntes respecte a l'ús del dibuix com a eina per conèixer l'alumnat i detectar situacions de risc. Així doncs, si li sembla bé, comencem.

Pregunta	Justificació de la pregunta o fonamentació en antecedents empírics	Destinatari
Em podries explicar quina és la teva formació acadèmica?	Descripció sociodemogràfica	A i B
Em podries concretar quina és la teva experiència en el món educatiu?	Descripció sociodemogràfica	A i B

<p>Quants anys portes en la docència? Sempre has estat en el mateix centre?</p>		
<p>Quin ús es fa del dibuix a l'escola? S'observen i s'analitzen les creacions fetes pels infants?</p>	<p>Els infants utilitzen el dibuix com a mitjà per expressar-se (Leibowitz, 1999, i Mochini, 2005, citats per Katz i Hamma, 2013).</p>	<p>A i B</p>
<p>Quin tipus d'informació penses que es pot obtenir a partir dels dibuixos?</p>	<p>Allen i Tussey (2012) esmenten que hi ha diferents indicadors que els infants reflecteixen a partir de les seves creacions artístiques que poden aixecar sospites als professionals de l'educació.</p> <p>Veltman i Browne (2000) afirmen que el dibuix hauria de ser una eina que permetés als docents detectar situacions d'alerta.</p>	<p>A i B</p>
<p>Alguna vegada has fet ús de tests projectius gràfics? [Ensenyar exemple] En cas afirmatiu preguntar:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Em pots donar un exemple concret? • Quina informació pots extreure a partir d'aquests tests? 	<p>Segons Hammer (1954) els tests projectius gràfics com ara el H-T-P (<i>House, Tree and Person</i>) és una manera útil per obtenir dades sobre la personalitat de l'infant i la manera amb la qual interactua i es relaciona amb allò que dibuixa.</p>	<p>B</p>
<p>Diries que el dibuix és un mètode de diagnòstic útil?</p>	<p>Cal tenir cura de la interpretació que es fa dels dibuixos, ja que el que es plasma al paper pot estar relacionat amb la memòria de reconeixement, és a dir alguna cosa que ja havíem percebut</p>	<p>A i B</p>

	anteriorment, això pot fer que extraïem informació errònia (Aldridge et al., 2004).	
Quins indicadors o elements busques específicament en els dibuixos dels infants que podrien suggerir la presència d'una situació de risc?	Segons Foley i Mullis (2008) hi ha un seguit d'indicadors que cal tenir en compte a l'hora d'analitzar el dibuix d'un infant com per exemple: els colors que utilitza, la mida de les persones, el gruix de les línies o com detalla cadascuna de les parts del cos de les persones.	A i B
Existeix algun pla d'actuació a seguir en cas de trobar signes d'alerta en dibuixos? En cas afirmatiu, em pots explicar les pautes que cal seguir?	Segons el Protocol de prevenció, detecció, notificació, derivació i coordinació de les situacions de maltractament infantil i adolescent en l'àmbit educatiu de la Generalitat de Catalunya (n.d) cal que les persones que treballen en l'àmbit educatiu coneguin les diferents formes de detectar situacions d'alerta així com la manera d'intervenir.	A i B
T'agradaria haver rebut més formació respecte com utilitzar el dibuix com a eina per detectar situacions d'alerta? En cas afirmatiu preguntar:	Com defensa Martínez (1989) una bona formació dels docents sobre la temàtica, pot esdevenir el primer pas per revelar una situació desfavorable, com per exemple abús o negligència.	A i B
<ul style="list-style-type: none"> • Em pots explicar per què? 		

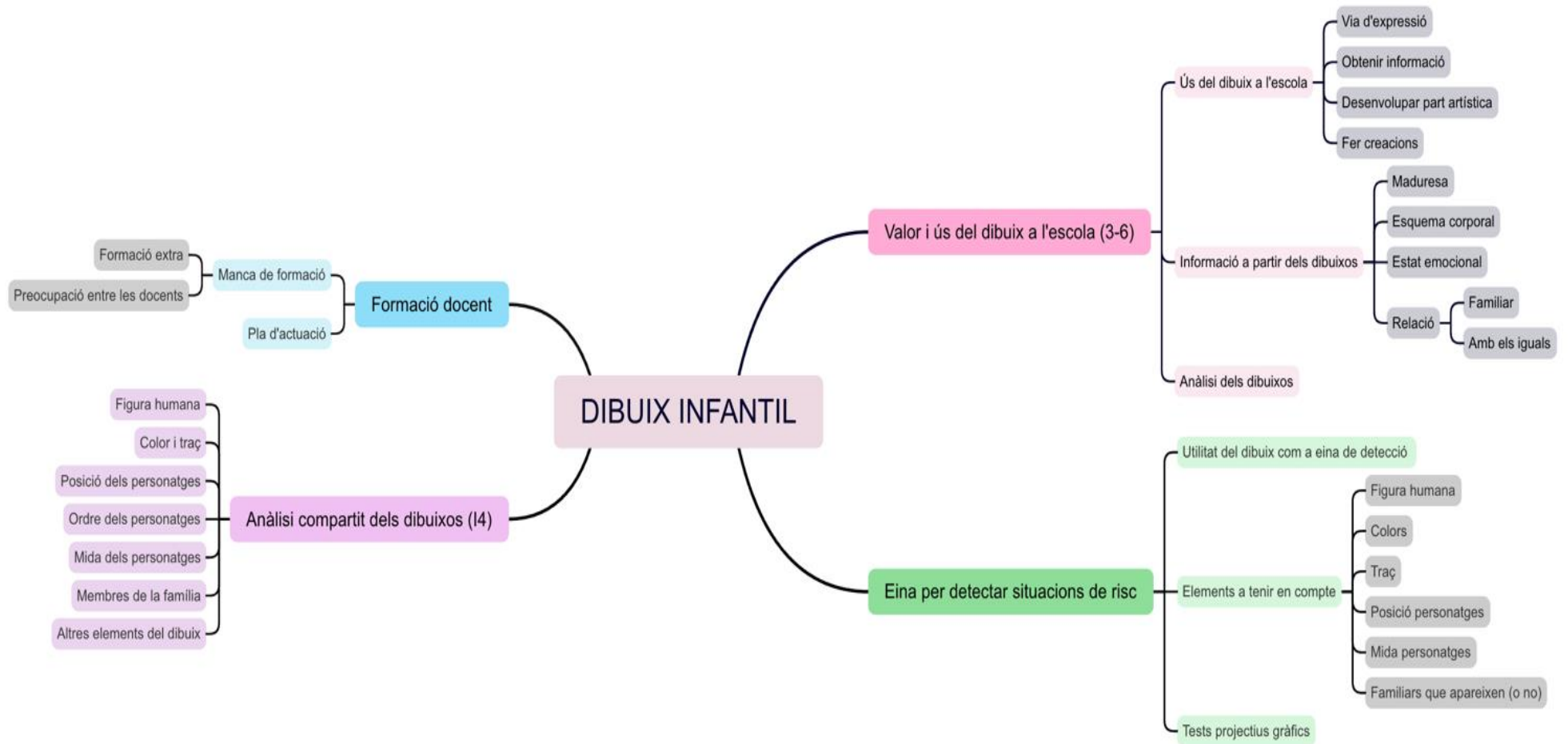
Procediment d'anàlisi de dades

Les dades recollides mitjançant les entrevistes s'han analitzat seguint el següent procediment: En primer lloc, s'han identificat diferents temes a través de la lectura de les transcripcions; en segon lloc, s'ha construït un sistema de codis; en tercer lloc; mitjançant una segona lectura s'han assignat els codis al text; i finalment, s'ha establert una relació entre els codis (Ryan i Bernard, 2003, citats per Fernández Núñez, 2006). Així doncs, primer de tot, es van transcriure les entrevistes i es van imprimir deixant marges per poder fer anotacions durant l'anàlisi. A més, es va marcar amb diferents colors i tipus de línies les intervencions que es podrien fer servir per exemplificar els codis. (Álvarez- Gayou, 2005; Miles i Huberman, 1994; Patton, 2002; Rubin i Rubin, 1995, citats per Fernández Núñez, 2006).

Resultats

En aquest apartat es mostren i s'exemplifiquen els resultats de l'estudi que s'han extret a partir de les entrevistes realitzades a dos grups de professionals de l'educació: cinc mestres d'educació infantil i una psicopedagoga. De l'anàlisi de les dades a partir de les entrevistes, s'han obtingut tres grans categories: el valor i l'ús del dibuix infantil a l'escola, el dibuix com a eina per detectar situacions d'alerta i la formació docent. Cal destacar que aquestes categories inclouen un seguit de subcategories en cadascun dels apartats. A més, al final d'aquest apartat s'inclou una darrera categoria que és l'anàlisi compartit dels dibuixos analitzats a infants d'14 entre l'autora i la psicopedagoga.

Figura 1. Mapa de codificació i categorització

Categoria 1: El valor i l'ús del dibuix infantil a l'escola (I3-I5)

Durant aquesta categoria la qüestió principal per desenvolupar la categorització i l'anàlisi de les preguntes de les entrevistes, ha estat analitzar la perspectiva de les entrevistades sobre quin és el valor que es dona al dibuix i l'ús que se'n fa d'aquest a l'escola X en l'etapa d'educació infantil.

Subcategoria 1: Ús del dibuix a l'escola (I3-I5)

Respecte a l'ús que se'n fa del dibuix a l'escola, els resultats evidencien que en aquest centre educatiu es realitzen creacions artístiques per diferents motius i per diferents usos.

Taula 2. Valor i ús del dibuix dels infants a l'escola X.

	Via d'expressió	Obtenció d'informació	Desenvolupar la part artística / Experimentar	Realitzar creacions diverses
P		x	x	x
M1			x	x
M2	x	x		
M3	x			
M4			x	
M5		x		

Font: elaboració pròpia basat en les transcripcions de les entrevistes.

Com es pot observar en la Taula 2, algunes de les professionals de l'educació entrevistades, ressalten que fan ús del dibuix perquè és una eina que permet als infants expressar-se. Alhora, això també facilita que les mestres puguin obtenir algun tipus d'informació que potser els nens i nenes no són capaços d'expressar amb paraules.

jo per exemple l'utilitzo molt perquè em dona informació i és una informació que ells no em poden donar verbalment perquè no saben (P).

el dibuix, des de la meua percepció, és una eina molt potent perquè deixa veure coses que potser amb paraules no diuen, però després veus com ho deixen anar en un full amb un dibuix (M2).

el dibuix ens dona molta informació (M5).

Tanmateix, algunes d'elles, també destaquen la seva importància a l'educació infantil com a recurs per tal de desenvolupar la part més artística dels infants i permetre que experimentin amb diferents materials per realitzar creacions diverses.

d'entrada s'utilitza més per fer creacions i per desenvolupar la part artística dels nens i les nenes (P).

generalment, és per una producció plàstica (M1).

ara la tendència és anem a experimentar, anem a provar (M4).

Tot i que s'esmenten aquests usos que s'atribueixen al dibuix infantil, hi ha dues mestres que destaquen el fet que, segons la seva perspectiva, l'ús que es fa d'aquesta eina a l'escola és escàs i que no es treu el màxim profit d'aquest recurs sinó que se'n podria treure molt més. A més una d'elles destaca que això és pel fet que ara s'ha canviat l'enfocament respecte a com abordar l'art a l'escola i que es dona valor a experimentar amb materials en comptes de dibuixar.

se'n podria fer molt més ús (M3).

crec que és fa poc ús, que s'hauria de fer més. Hi va haver una època en que sí que es feia molt ús del dibuix i es feia que els nens dibuixessin i després s'ha passat a la banda de que experimentin, de que cadascú faci el que vulgui, aleshores crec que la part aquesta del dibuix figuratiu, d'ensenyar els nens a dibuixar coses més concretes s'ha perdut una mica. (M4).

Així doncs, com s'ha esmentat i es veu reflectit a la Taula 2, una de les funcions del dibuix infantil, segons aquestes professionals, és la d'obtenir informació. És per aquest motiu, que les persones entrevistades van concretar quina és la informació que pensen que poden obtenir a partir de les produccions que realitzen els nens i les nenes.

Subcategoria 2: Informació que es pot extreure a partir dels dibuixos

Tal com es pot observar en la Taula 3, la totalitat de les docents estan d'acord en el fet que mitjançant el dibuix poden obtenir informació en l'àmbit familiar com ara, la relació que s'estableix entre la família i l'infant, quants membres són o si hi ha alguna situació que preocupa al nen/a. I és que com es mostra en la Taula 2 el dibuix és una via de comunicació pels infants, sobretot per expressar coses que no poden explicar verbalment com en el cas de preocupacions respecte a la seva família.

en el dibuix de la família doncs pots saber quins membres són de la família, quins dibuixen primer, com els dibuixen, l'ordre en què els disposen, qui és més gran, en quin fan més detalls (P).

quan hi ha alguna situació familiar que a ells els hi pot preocupar, normalment es veu reflectida en el dibuix (M3).

doncs mira jo crec que es pot obtenir tema familiar, quan tu fas un dibuix de la família et dona molta informació de quin és el rol del nen a casa, de si hi ha una autoritat amb els seus pares o no, de quants germans tenen (M5).

Taula 3. Informació que es pot obtenir a partir dels dibuixos dels infants.

	Maduresa de l'infant	Consciència de l'esquema corporal	Estat emocional	Relació infant-família	Nivell relacional de l'infant amb els iguals
P	x	x		x	
M1			x	x	X
M2				x	X
M3			x	x	
M4	x	x		x	
M5				x	

Font: elaboració pròpia basat en la transcripcions de les entrevistes.

Així mateix, la meitat de les entrevistades, també expressen que, a partir del dibuix, poden obtenir pistes sobre com es troba un infant a escala emocional, per exemple si està passant algun moment delicat o quines són les seves preocupacions.

a vegades hi ha nens que passen una mala època i doncs dibuixen elements de por com monstres que t'indiquen que estan passant per algun mal moment (M1).

sobretot allò que porten dins: les pors, les angoixes... (M3).

A més, també es menciona que el dibuix pot ser un element que els indica en quin moment maduratiu es troben els infants. Destaquen que sobretot un aspecte que els indica la maduresa dels infants és parlar atenció a com representen la figura humana per examinar si aquest nen/a té adquirida la noció de l'esquema corporal.

per mi el dibuix de la figura humana és super representatiu per saber com de madur o immadur està el seu sistema propioceptiu, perquè segons com ells es dibuixen és la manera que ells tenen de conèixer el seu cos i el tema de com es representen en l'espai. Clar, hi ha nens que dibuixen una figura humana molt immadura, eh clar després això fa que no siguin conscients de moltes altres coses, perquè si no soc conscient que tinc dos ulls, doncs clar la resta va com molt relacionat. (P).

Subcategoria 3: Anàlisi dels dibuixos dels infants

Quant a la qüestió sobre si a l'escola s'observen i s'analitzen les creacions fetes pels infants, la gran majoria de les mestres afirmen que a l'escola no se sol analitzar els dibuixos realitzats pels nens i les nenes. Algunes d'elles ho justifiquen fent referència a la manca que tenen de formació en aquesta temàtica i afirmen que només s'hi fixen atentament si hi ha alguna cosa que els sobta molt en la composició.

no tot el que es podria analitzar, es podria analitzar molt més del que es fa. Sí que és cert, que hi ha casos molt especials sí que els mires, o si fas un dibuix de manera específica per buscar alguna cosa darrera (M3).

mmm... no o sigui si veus que algun nen dibuixa alguna cosa que et sorprèn molt doncs aleshores sí (M4).

no les analitzem... és que tampoc tenim formació en això jo crec que per l'experiència que tenim al final detectem coses, però realment no sabem eeee extreure del dibuix informació dels nens en aquest cas. És a dir, jo crec que sí que ens falta formació per poder detectar més coses a través del dibuix dels nens (M5).

No obstant això, tot i que no es menciona en les entrevistes, un altre aspecte que podria fer que no s'analitzessin les creacions són les altes ràtios o la manca de temps per part de les mestres per poder destinar un temps a observar conscientment totes i cadascuna de les composicions fetes pels seus infants.

Categoria 2: El dibuix com a eina per detectar situacions d'alerta

Durant aquesta categoria la qüestió principal per desenvolupar la categorització i l'anàlisi de les preguntes de les entrevistes, ha estat saber si el dibuix és una eina utilitzada a les escoles per detectar situacions d'alerta.

Subcategoria 1: Utilitat del dibuix com a eina de detecció

La totalitat de les mestres afirmen que el dibuix pot ser una eina que les ajudi a detectar si hi ha algun infant que està vivint alguna situació d'alerta. Tot i que esmenten que, generalment, no observen amb detall les creacions a menys que hi hagi algun element que els sobti molt. No obstant això, també esmenten, de manera unànime, que aquesta no pot ser l'única i principal evidència a tenir en compte per afirmar que un infant està patint alguna situació de risc, però sí que pot ser l'índex inicial per continuar investigant en aquesta direcció.

si el que passa és que em dona una informació que sempre he de contrastar amb la realitat, amb la tutora o amb el que veig en el dia a dia a l'aula (P).

si que trobo que és una eina que ens pot donar aquest senyal d'alerta que dius veig alguna cosa estranya, no? (...) crec que el dibuix pot ser el primer senyal (M2).

jo crec que pot ser un dels molts recursos que tenim, podria ser un, sobretot amb nens tan petits (...) podria ser una eina més evidentment, no només l'única però sí una més (M3).

Subcategoria 2: Elements a fixar-se en l'anàlisi dels dibuixos

Així doncs, les persones entrevistades van destacar quins serien els elements o indicis en els quals pararien especial atenció en cas d'estar observant a consciència alguna de les produccions dels infants per fer una anàlisi i obtenir una informació determinada.

Taula 4. *Elements a considerar en un dibuix infantil.*

	Figura humana	Colors	Traç	Posició dels personatges en el dibuix	Familiars que apareixen, o no, al dibuix	Mida dels personatges
P	x	x		x		
M1		x	x		x	
M2		x		x	x	
M3		x			x	X
M4	x	x	x			
M5		x				X

Font: elaboració pròpia basat en les transcripcions de les entrevistes.

Tal com es pot observar en la Taula 4, les entrevistades coincideixen en el fet que un dels elements que els crida l'atenció ràpidament de les creacions dutes a terme pels infants són els colors que emprava en la seva composició. La majoria destaquen que l'ús reiterat de colors foscos o vermells pot ser un element que les sobta. Així doncs, també esmenten com a indicador a parlar en compte el fet que l'infant marqui amb colors foscos la seva composició un cop acabada.

sobretot això, els colors, un color negre, uns colors molt foscos o que fan un dibuix molt bonic i després acaba tot marcat per sobre amb un color negre o amb un color vermell (M3).

D'altra banda, algunes d'elles també destaquen que la manera com l'infant traça les línies per dibuixar també pot oferir-los informació sobretot respecte a com aquest nen o nena se sent emocionalment.

jo crec que sobretot el traç, un traç eruptiu, molt fort (M1).

quan el traç és molt fort i molt impulsiu aquesta és la manera que tenen ells d'expressar (M4).

A més a més, un altre aspecte que es té en compte és la figura humana, la mida en la qual l'infant dibuixa els diferents personatges o com posiciona els uns dels respecte als altres en el full. Aquest pot ser un indicador que els dona informació respecte a com és la relació entre l'infant i les persones que hi ha al dibuix o com el nen o nena se sent amb ell/a mateix/a.

per exemple, si és un dibuix de la família, doncs em fixo en si estan tots els membres, si no, si apareix algun element que no coneixem, no, ens hem trobat casos de què surt en el dibuix algun germà o germana que realment no existeix (...) també com estan situats en el dibuix, si estan més a prop o més lluny (M2).

jo crec que em fixaria en lo gran o petit que es dibuixa ell o ella (M5).

Subcategoria 3: Ús de tests projectius gràfics a l'escola (13-15)

Així mateix, al llarg d'aquest estudi, s'ha parlat de l'ús dels tests projectius gràfics per tal d'indagar en algun aspecte concret dels infants. La psicopedagoga entrevistada menciona que ha emprat aquesta tècnica amb nens i nenes d'infantil, sobretot el test HTP (*House Tree Person*), el de les cases i els camins i el maquinista de la meua vida, ja que li proporcionen informació valuosa segons quin sigui el seu objectiu d'estudi.

després hi ha altres dinàmiques com el test HTP que és el de casa, arbre i persona, que aquí també explores molt el món interior dels nens, no? La casa és el seu jo, l'arbre representa com es relacionen amb la resta... Després n'hi ha un altre, per exemple, que jo l'utilitzo molt (...) que és el de les cases i els camins que consisteix a posar tantes cases com membres de la família siguin i fer uns camins que relacionen les cases entre si. Aleshores se'ls demana que pintin o que posin detalls als camins, llavors hi ha nens que dibuixen pedres als camins o també és bastant típic que entre el camí que relaciona els pares hi posin pedres, murs, troncs, rajos en els camins que els uneixen perquè potser hi ha mala relació entre els pares (P).

D'altra banda, la psicopedagoga detalla un cas en el qual va emprar el test de la família perquè tenia sospita que un infant estava patint abusos per part d'algun familiar. Així doncs, detalla com el va fer servir, quins aspectes van cridar-li l'atenció i quina informació hi va poder obtenir a partir d'aquest test projectiu.

per exemple, vaig fer una vegada un test d'aquests, i vaig fer dibuixar a un nen la seva família i sospitàvem que hi havia, que potser hi havia, però és que no ho sabíem eh, però sospitàvem alguna cosa d'abusos. Aleshores, per exemple, una de les coses que ens va impactar molt en el dibuix, és que va dibuixar a un home o una figura eee de color negre, o sigui era una figura que sortia com de la gamma de colors que ell utilitzava, aquesta figura no tenia els mateixos colors era color negre, blau, marró, no tenia la cara ben definida emmm a més estava com a la part superior, no tenia peus, no sé si tenia braços, però era una figura com molt estranya dins d'un dibuix que, a priori, semblava bastant bonic. Per a mi, aquest va ser com un factor bastant diferencial, el tema dels colors o de la posició o de la cara que no estava definida... i quan li preguntaves al nen, doncs no sabia dir-te qui era. (P)

Categoria 3: La formació docent

Durant aquesta categoria la qüestió principal per desenvolupar la categorització i l'anàlisi de les preguntes de les entrevistes, ha estat saber quina és la formació que tenen les docents i la psicopedagoga respecte al dibuix infantil i la seva utilitat com a eina per aconseguir informació rellevant respecte als infants.

Subcategoria 1: Manca de formació respecte al dibuix

Cal destacar que les sis professionals de l'educació entrevistades estan d'acord en el fet que els ha mancat, al llarg de la seva trajectòria acadèmica, formació respecte a l'ús del dibuix com a eina per detectar situacions d'alerta i que els hagués agradat obtenir més formació donat a tota la informació que poden obtenir a partir de les creacions dels seus alumnes.

sí, total! És que de fet jo no he rebut formació en això (...) quan jo vaig estudiar, que ara ja fa uns anys, al grau zero formació en dibuix, zero. (...) I m'hagués agradat perquè trobo que és una cosa imprescindible i m'agrada, no, que tu que també estàs acabant el grau, doncs que t'hagis focalitzat en això que a les escoles doncs és super important (M2).

sí, la veritat és que sí, crec que es toquen moltes coses durant la carrera que després en el dia a dia tampoc et serveixen i es toquen molts pocs temes com això (M4).

Així doncs, dues de les participants, esmenten haver-se format posteriorment sobre aquesta temàtica en veure la importància d'aquesta eina i la poca informació que tenien sobre com treure el màxim profit d'aquest recurs.

són coses que jo he hagut de fer extra per poder formar-me (P).

perquè realment crec que és una eina molt potent, llavors quan veus que hi ha una cosa imprescindible, sobretot en una etapa infantil, doncs llavors ja busques cursos o ja demanes a l'escola o a la psicopedagoga, no? En aquest cas que tenim més a prop per poder saber més (M2).

D'altra banda, una de les mestres, mostra preocupació per aquesta manca de formació que tenen respecte a l'ús del dibuix com a eina per detectar situacions problemàtiques entre els infants.

sí, sí jo crec que seria molt important, com t'he dit abans, el que nosaltres ens forméssim en el tema del dibuix infantil. Llavors, d'aquesta manera, clar al final nosaltres quan detectem alguna cosa assistim anem a la psicopedagoga, perquè no estem formats en això. Llavors, sí que és veritat, que al final si tinguéssim aquesta formació jo crec que nosaltres ho tindriem com més clar a l'hora d'actuar, saps (M5).

Subcategoria 2: Pla d'actuació a seguir en cas de trobar signes d'alerta en les creacions dels infants

Un darrer punt a destacar és que totes les participants coneixen quin és el pla d'actuació a seguir en cas de trobar signes d'alerta en alguna de les creacions dels nens i de les nenes.

jo crec que, a nosaltres, doncs tenim la gran sort de tenir un equip psicopedagògic a l'escola i si veus que.... generalment aquest dibuix, amb l'actuació de com últimament es mostra a classe o si també pots parlar amb la família, per saber si hi ha alguna situació que està passant a casa que pugui donar aquest tipus d'alerta que es detecta en el dibuix, doncs sempre parlem amb la psicopedagoga de l'escola, que ella és la que doncs li diem doncs mira està passant això i el que demanem, per part d'ella, és que hi hagi una observació més acurada per veure si, realment, aquells elements que han sorgit en el dibuix o aquestes coses que ens han posat en alerta, doncs realment té una base per saber que està passant alguna situació que hauríem d'abordar (M1).

Categoria 4: Anàlisi compartida dels dibuixos (I4) entre l'autora i l'experta (psicopedagoga)

Durant aquesta categoria, la qüestió principal ha estat desenvolupar una anàlisi compartida entre l'autora de l'estudi i la psicopedagoga de l'escola X. Aquest ha constatat en analitzar vint-i-tres dibuixos de la família d'infants d'entre 4 i 5 anys (I4). Els elements que s'han considerat en aquesta observació, han estat els que es van mencionar en les entrevistes realitzades i que es recullen en la Taula 4. No obstant això, també s'han afegit o suprimit algun d'aquests elements per ajustar-se al recull de dibuixos.

Subcategoria 1: Figura humana

En aquest cas s'ha parat atenció a com estaven dibuixades les diferents figures humanes que hi apareixien en els diferents dibuixos. Així doncs, s'ha observat que la totalitat de les creacions presenten una figura humana que no està completa, és a dir que hi manquen parts del cos. Com a conseqüència, això mostra que els infants no tenen una bona consciència de l'esquema corporal, i per això la figura que tracen és immadura i simple. Cal destacar que l'omissió generalitzada d'algunes parts del cos fa que els resultats es vegin alterats i que no es pugui fer una anàlisi tan profunda. D'altra banda, s'ha observat que nou dibuixos no inclouen la boca en algun dels seus personatges o que l'inclouen mostrant tristesa. A més, dos infants il·lustren a alguns dels seus familiars agafats de les mans aspecte que suggereix que hi ha una relació entre ambdós.

Subcategoria 2: Color i traç

Pel que fa als colors emprats en les creacions, s'ha observat que tan sols un dels infants (dibuix 6) utilitza només un color per il·lustrar la seva família. No obstant això, cinc d'ells/es utilitzen només tres o menys colors per fer el dibuix. Així doncs, es donen dues casuístiques, d'una banda, infants que utilitzen la mateixa gamma de colors per fer el dibuix i, d'altra banda, nens i nenes que utilitzen una gamma de color molt àmplia. Respecte al traç, generalment s'ha observat que és immadur i que hi ha molts infants que no saben fer un ús correcte dels estris per dibuixar.

Subcategoria 3: Posició dels personatges en el dibuix

En referència a com estan situats els personatges en els dibuixos, s'ha observat que en vint-i-dos dibuixos els diferents membres de la família estan junts i, generalment, ubicats al centre del full. Tanmateix, hi ha un dels dibuixos (dibuix 16) en què tres dels personatges estan junts (pare, mare i nena) però un d'ells (germana) es troba separada de la resta de la unitat familiar i ubicada dins de la casa sola. Aquest fet podria suggerir que aquesta nena sent gelosia per la seva germana petita, ja que fa poc que ha nascut.

Subcategoria 4: Ordre dels personatges en el dibuix

En aquesta subcategoria s'ha parat atenció a quin és l'ordre en el qual els infants han dibuixat els diferents membres de la seva família, ja que aquest factor pot estar relacionat amb el vincle de l'infant amb els seus familiars i quin és el que per a ell/a és més rellevant. Així doncs, nou nens/es s'han dibuixat a ells, en primer lloc, cinc han dibuixat primer a la figura maternal, set d'ells/es a la figura paterna i dos a la seva àvia. El fet que la majoria s'hagi dibuixat a ells/es mateixos primers, pot ser donar resposta al fet que els nens i nenes d'aquestes edats encara es troben en una etapa molt egocèntrica.

Subcategoria 5: Mida dels personatges dibuixats

Respecte a la mida en el que els infants han il·lustrat els diferents personatges, cal destacar que, generalment, la mida de les figures és proporcionada. No obstant això, hi ha tres dibuixos (dibuixos 1, 12 i 14) en els que hi ha una figura que és molt més gran i que, per tant, sobresurt respecte a les altres. En aquests tres casos, el personatge que sobresurt és la figura paterna aspecte que podria suggerir que aquesta persona és l'adult de referència principal per aquests tres infants en concret.

Subcategoria 6: Membres de la família

En el cas d'aquesta subcategoria, s'ha observat si els infants han inclòs o no a tots els membres de la seva família nuclear, aprofitant que aquest grup d'14 ha estat la classe de pràctiques de l'autora i que, per tant, els coneix. Així doncs, s'ha pogut observar que en dos casos falta algun membre de la família nuclear, d'una banda, una mare (dibuix 14) i, d'altra banda, un germà (dibuix 12). En el cas del dibuix 14, cal destacar que, en comptes de la mare, el nen en qüestió dibuixa a l'àvia i, pel que se sap d'aquest infant, podria estar relacionat amb què la mare viatja molt sovint i passa molts dies amb l'àvia. Pel que fa al dibuix 12, la nena va mencionar que no havia dibuixat al seu germà perquè estava de colònies, així doncs podria estar relacionat amb el fet que com feia dies que no el veia no l'inclou en el dibuix.

D'altra banda, és important mencionar que tots els dibuixos inclouen la família nuclear, però que en deu creacions els infants també afegeixen d'altres membres de la família com els avis. Aquest fet podria estar relacionat amb el rol tan important que tenen els avis a la vida dels infants i podria ser un indicador que passen tantes estones amb ells/es que els consideren igual de propers i rellevants com els seus pares. A més, s'ha observat que en el dibuix 8, un infant inclou dins de la panxa de la seva mare al germà que està esperant i, per tant, ja el considera part de la família tot i que encara no l'ha conegut.

Subcategoria 7: Altres elements en el dibuix

Finalment, es vol destacar que alguns infants han volgut incloure en els seus dibuixos de la família altres elements. Entre aquests, destaca sobretot la figura de la casa i això pot ser perquè els infants estableixen una relació entre la família i la llar, ja que és on conviuen la major part del temps. D'altra banda, també s'inclou en moltes de les creacions gespa a terra que serveix com a base on se sustenten totes les figures, aspecte que pot suggerir la importància que tenen els nens i nenes d'aquestes edats de sentir el suport per part dels seus referents. Per acabar, cal destacar que alguns infants també inclouen les seves mascotes als seus dibuixos, ja que les consideren part de la seva família.

Discussió

Aquest estudi busca examinar la perspectiva d'un grup de sis professionals de l'educació respecte a l'ús del dibuix com a recurs per conèixer l'alumnat i detectar possibles situacions d'alerta. Així doncs, s'han triangulat les respostes de les entrevistes realitzades a les mestres d'infantil i a la psicopedagoga amb la informació extreta de les evidències empíriques de qualitat.

Totes les docents entrevistades han expressat que el dibuix les permet aproximar-se al món dels infants i obtenir informació rellevant que l'infant comunica de manera no verbal a partir de plasmar una composició determinada en el paper. Aquesta idea està en línia amb alguns estudis (Moreno, 2019; Bozzato et al., 2021; Kallitsoglou et al., 2022, citats per Fabris et al., 2023). D'igual manera, les participants també estan d'acord amb la idea que s'expressa en diversos estudis (Longobardi et al., 2023, citat per Fabris et al., 2023; Berryman, 1959, citat per Milne et al., 2005; Leibowitz, 1999; i Mochini, 2005, citat per Katz i Hamma, 2013) que esmenten que els infants utilitzen el dibuix com a via per expressar-se.

No obstant això, algunes mestres han expressat que no es fa un ús tan exhaustiu del dibuix com es podria, ja que l'enfocament que se li dona a l'àrea plàstica és la d'experimentar amb diferents materials. Si ens fixem en el Currículum d'Educació Infantil (2023) observem que aquest document també posa èmfasi al fet que en aquesta etapa s'experimenti amb materials, eines i tècniques diferents. No obstant això, no es menciona la importància que alguns autors destaquen de com dibuixar ajuda a l'infant a desenvolupar la seva expressió plàstica, aspecte necessari per a un creixement integral i complet dels nens/es (Acaso, 2000; De Loache et al., 1998).

D'altra banda, les professionals de l'educació entrevistades mencionen diversitat d'aspectes informatius que poden obtenir a partir dels dibuixos del seu alumnat. De manera unànime destaquen que el dibuix pot deixar entreveure com és la relació que s'estableix entre el nen/a i la seva família. D'acord amb aquesta idea, diversos autors (Leon et al., 2007 ; Kaplan et al., 1986; Madigan et al., 2003; Pianta et al., 1999, citats per Goldner et al., 2011) destaquen que el dibuix de la família sol proporcionar informació rellevant als docents respecte a la visió que té l'infant dels seus progenitors i també es pot intuir quin tipus de relació s'estableix en el nucli familiar. De la mateixa manera, al llarg de l'estudi també s'han analitzat, amb l'ajut de la psicopedagoga, dibuixos familiars d'infants d'I4 de la mateixa escola on treballen les persones entrevistades i s'han pogut confirmar el que diuen els diferents autors esmentats que es pot obtenir informació rellevant sobre aquesta qüestió.

A més a més, aquest estudi ha extret com a resultat que, en línies generals, a l'escola no s'analitzen les creacions fetes pels infants. D'acord amb Veltman i Browne (2000) el dibuix hauria de ser un recurs que permetés a les mestres detectar si un infant està vivint una situació d'alerta. Tanmateix, les docents entrevistades admeten que no s'analitzen de manera profunda els dibuixos dels infants pel fet que els manca formació per poder observar de manera detallada les creacions i extreure possibles conclusions per començar una investigació. Tot i això, les mestres i la psicòloga esmenten que el dibuix sí que pot ser una eina que les ajudi a detectar possibles casuístiques problemàtiques en la vida dels infants. No obstant això, destaquen la importància que el dibuix els ofereix una informació que sempre han de contrastar buscant més indicis, ja que aquest pot ser un primer senyal que cridi l'atenció, però mai no pot ser l'únic aspecte a tenir en compte. Aquesta reflexió que fan les entrevistades sobre l'ús del dibuix com a eina de detecció, coincideix amb el que diu Moreno (2019) de la importància de buscar més d'un indicatiu que apuntin cap a l'existència d'aquesta possible situació.

Un altre punt interessant, era saber quins indicadors tenien en compte les mestres i la psicopedagoga a l'hora d'observar i analitzar les creacions dels nens i les nenes. D'acord amb Foley i Mullis (2008) i Moreno (2019) hi ha un seguit d'elements en els quals cal fixar-se com ara els colors que s'utilitzen, la mida dels personatges, com són les línies, com es dibuixa la figura humana detallant les diferents parts del cos, l'ordre dels personatges, la posició de l'infant respecte a les altres figures o l'absència d'algun personatge en el dibuix de l'infant. Cal esmentar que les mestres van destacar que es fixaven en aquests mateixos elements que indiquen aquests autors. Tot i això, les sis persones van estar d'acord en el fet que el primer element que els crida l'atenció en un dibuix és l'ús dels colors que s'ha fet per a il·lustrar. Aquesta idea, està en connexió amb l'estudi desenvolupat per diferents autors (Boyatzis et al., 1993; Burkitt et al., 2005, citats per Žardeckaitė–Matulaitienė et al., 2010) en el qual remarquen la importància i el significat que té l'elecció que fa l'infant dels colors per a dibuixar, ja que poden indicar com se sent aquest nen/a en el moment de dibuixar o quin és el seu sentiment respecte a allò que plasma en el full.

Altrament, es va preguntar específicament a la psicopedagoga per l'ús dels tests projectius gràfics a l'escola i va explicar que aquests tests poden utilitzar-se des d'edats primerenques i que, personalment, els emprava perquè l'ofereixen una informació que potser no pot obtenir per part de l'infant de manera verbal. Així doncs, aquesta professional en qüestió acostuma a utilitzar el test H-T-P (*House, Tree and Person*) perquè està d'acord amb Hammer (1954) en el fet que l'ajuda a obtenir dades rellevants sobre la personalitat de l'infant i el seu món interior i a més com és la seva relació amb allò que dibuixa. A més, també fa ús del test projectiu de la família pel fet que li permet avaluar la relació entre l'infant i la seva família.

Convé destacar que segons la Generalitat de Catalunya (n.d) tota persona que treballi en un centre educatiu ha de ser coneixedor/a de quin és el pla d'actuació a seguir en cas de sospita d'alguna situació problemàtica com ara maltractaments o negligència. Així doncs, les cinc mestres d'infantil i la psicopedagoga coneixen quin és el protocol a seguir i com actuar en cas de detectar situacions d'alerta com per exemple algun indici sospitós en alguna de les creacions fetes pels seus alumnes.

Finalment, el punt més destacable que s'ha trobat en aquest estudi és el fet que les persones entrevistades troben que els ha mancat una formació al llarg de la seva vida acadèmica respecte a com treure el màxim profit del dibuix per tal de poder detectar elements o indicis que les posin en alerta. Tal com defensa Martínez (1989) si els/les mestres estan ben formats/des en aquest àmbit, poden detectar de manera primerenca alguna situació desfavorable. No obstant això, tal com s'ha evidenciat en aquest estudi i d'acord amb Martínez (1989) i Juaristi (2010) el dibuix rep una escassa atenció en la formació del professorat aspecte que les entrevistades esmenten que suposa una limitació en la seva tasca, ja que part del seu rol és observar i col·laborar en la tasca de la detecció. A conseqüència d'aquesta mancança, dues de les entrevistades van decidir fer cursos de formació en dibuix per tal de cobrir aquestes necessitats que no es van cobrir al llarg de la seva formació.

Conclusions i recomanacions pràctiques

En conclusió, aquest estudi mostra que, les persones que han participat en aquesta investigació són conscients que el dibuix pot ser una eina de gran utilitat per a les docents d'educació infantil (3-6), ja que totes coneixien que és un recurs que permet als infants expressar alguna situació que potser no saben explicitar de manera verbal per falta de recursos en l'àmbit verbal. Com a conseqüència, saben que el dibuix pot ser un recurs de gran ajut per a les mestres a l'hora d'obtenir informació que pot ser de rellevància, pel fet que, en alguns casos, pot esdevenir el primer senyal que deixi al descobert que algun nen o nena està vivint una situació problemàtica o que l'angoixa. Tot i que les mestres d'infantil que han estat entrevistades en aquest estudi estan d'acord en el fet que aquesta és una eina útil, ja que els pot ajudar a conèixer el seu alumnat, reconeixen que no estan prou formades per poder observar de manera minuciosa i analitzar les creacions fetes pels infants. Així doncs, aquest és un aspecte que les preocupa, pel fet que poden estar perdent dades rellevants per aquesta falta d'informació en aquesta qüestió al llarg de la seva formació acadèmica.

Cal esmentar que l'estudi realitzat presenta algunes limitacions. En primer lloc, en tractar-se d'un Treball Final de Grau el temps de què es disposa per realitzar l'estudi és limitat. Com a conseqüència, aquesta manca de temps és un factor que també condiciona altres aspectes de la investigació, com per exemple el fet que la mostra és reduïda i, per tant, no generalitzable. És a dir, les entrevistes han estat realitzades a un seguit de professionals de l'educació que treballen en un centre determinat amb alumnes d'un nivell socioeconòmic i context familiar concret. És per això, que cadascuna de les entrevistades, ha proporcionat la seva perspectiva envers l'objecte d'estudi, i és per aquest motiu, que cal tenir en compte que les perspectives són subjectives i estan condicionades per l'experiència de cadascuna de les entrevistades. En segon lloc, una altra limitació a considerar és el fet que totes les entrevistes s'han efectuat a dones pel fet que en aquesta escola no hi ha cap home que treballi en aquesta etapa educativa. Així doncs, només es compta amb les perspectives del sexe femení i potser tenir el punt de vista d'algun testimoni masculí podria haver obert, o no, diferents possibilitats en aquest estudi. En tercer lloc, el retorn fet a l'escola, en forma d'anàlisi dels dibuixos d'una classe d'I4, per agrair-los que m'hagin permès l'entrada al centre i entrevistar a les seves docents, es fa a uns infants d'un perfil en concret, pel fet que l'escola és de titularitat concertada i és per això que la mostra de l'anàlisi dels dibuixos també és molt limitada.

Pensant en futurs estudis que es podrien realitzar a partir de l'objecte d'estudi que es mostra en aquest Treball Final de Grau, es podrien dur a terme diferents investigacions. Primerament, seria interessant tenir una mostra més gran i més diversa per tal de tenir uns resultats més complets. En

segon lloc, es podria entrevistar a professionals de l'educació de centres educatius públics de zones amb més desigualtats per veure si els resultats són diferents quan s'empra el dibuix com a eina en una escola d'aquestes característiques. En tercer lloc, es podria fer un estudi comparatiu entre diversos centres educatius per veure quin és l'ús que en fan del dibuix en diferents escoles i veure si en totes aquest recurs té la mateixa importància. Per acabar, si es té en compte que totes les participants han esmentat que els ha mancat formació respecte a aquest aspecte al llarg de la seva formació acadèmica, es podria dur a terme un estudi a les universitats per traslladar aquesta necessitat entre els docents i investigar per què no es dedica el temps necessari per formar al professorat de manera eficaç en aquesta qüestió que consideren tan important per tal que tinguin l'autoconfiança suficient i les habilitats necessàries per poder observar els dibuixos i poder detectar possibles situacions d'alerta de manera precoç.

Per concloure, i pel que fa a les recomanacions pràctiques, cal destacar que durant les entrevistes realitzades, algunes mestres van esmentar que actualment l'enfocament que se li atribueix a l'àrea plàstica en l'etapa d'educació infantil és d'experimentar amb materials diversos per tal de desenvolupar la part creativa dels infants. Així doncs, durant l'anàlisi dels dibuixos s'ha observat, juntament amb la psicopedagoga de l'escola, que els dibuixos efectuats pels infants d'I4 eren molt immadurs sobretot pel que fa a la figura humana. Tal com mostra la bibliografia utilitzada en aquest estudi, el dibuix pot esdevenir el primer senyal que cridi l'atenció de les mestres i que les ajudi a detectar si algun infant està vivint una situació problemàtica. És per això, que és de vital importància treballar aquesta qüestió durant l'etapa infantil per tal que els infants puguin relatar allò que els succeeix de manera detallada en el paper i que sigui més fàcil analitzar les creacions per trobar possibles indicadors de risc. És per aquest motiu, que seria interessant que les escoles poguessin trobar un equilibri, en l'àrea de plàstica, entre la part experimental, que és molt necessària per al desenvolupament integral, i el treball del dibuix.

Refèrencies bibliogràfiques

- Acaso, M.(2000). Simbolització, expressió y creativitat: tres propostes sobre la necessitat de desenvolupar la expressió plàstica infantil. *Arte, Individuo y Sociedad*, 12. 41-57. Recuperat de: <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=158055>
- Aldridge, J., Lamb, M. E., Sternberg, K. J., Orbach, Y., Esplin, P. W., i Bowler, L. (2004). Using a human figure drawing to elicit information from alleged victims of child sexual abuse. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 72(2), 304. Recuperat de: <https://psycnet.apa.org/record/2004-12113-014>
- Allen, B., i Tussey, C. (2012). Can projective drawings detect if a child experienced sexual or physical abuse? A systematic review of the controlled research. *Trauma, Violence, & Abuse*, 13(2), 97-111. Recuperat de: <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/1524838012440339>
- DeLoache, J. S., i Burns, N. M. (1994). Early understanding of the representational function of pictures. *Cognition*, 52(2), 83-110. Recuperat de: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/0010027794900639>
- Fabris, M. A., Lange-Küttner, C., Shiakou, M., i Longobardi, C. (2023). Children's drawings: evidence-based research and practice. *Frontiers in Psychology*, 14, 1250556. Recuperat de: <https://www.frontiersin.org/journals/psychology/articles/10.3389/fpsyg.2023.1250556/full>
- Fernández Núñez, L. (2006). Com analitzar dades qualitatives?. *Butlletí LaRecerca*, 6, 1-13. Recuperat de: <https://www.ub.edu/idp/web/sites/default/files/fitxes/ficha7-cat.pdf>
- Foley, Y. C. i Mullis, F. (2008). Interpreting Children's Human Figure Drawings: Basic Guidelines for School Counselors. *Georgia School Counselors Association Journal*, 1(1), 28-37 Recuperat de : <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ864355.pdf>
- Ganea, P. A., Allen, M. L., Buller, L., Carey, S., i DeLoache, J. S. (2009). Toddlers' referential understanding of pictures. *Journal of Experimental Child Psychology*, 104(3), 283-295. Recuperat de: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0022096509001301>
- Generalitat de Catalunya (n.d.). *Protocol d'actuació de prevenció, detecció, notificació, derivació i coordinació de les situacions de maltractament infantil i adolescent en l'àmbit educatiu*. Recuperat de:

<https://xtec.gencat.cat/ca/centres/projeducatiu/convivencia/protocols/maltractament-infantil-adolescent/>

Goldner, L. i Scharf, M. (2012). Children's family drawings and internalizing problems. *The Arts in Psychotherapy*, 39(4), 262-271. Recuperat de: <https://psycnet.apa.org/record/2012-19825-006>

Hammer, E. F. (1954). Guide for qualitative research with the HTP. *The Journal of General Psychology*, 51(1), 41-60. Recuperat de: <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/00221309.1954.9920205>

Juaristi, M. (2010). El dibujo como herramienta de ELE. *Revista de Enseñanza de ELE a Hablantes de Chino: Integración de Destrezas Comunicativas en el Aula*, 3, 1-6. Recuperat de: <https://www.sinoele.org/images/Revista/3/iii JornadasT Juaristi.pdf>

Katz, C., i Hamama, L. (2013). "Draw me everything that happened to you": Exploring children's drawings of sexual abuse. *Children and Youth Services Review*, 35(5), 877-882. Recuperat de: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0190740913000716>

Lisi, A., Valentina, S., Giovanna, T. M., Valeria, A., i Grattagliano, I. (2013). Child abuse: The human figure drawing test in evaluating minors. *International journal of criminology and sociology*, 2, 109. Recuperat de: <https://pdfs.semanticscholar.org/f5d6/187df33f8fa368c9629e9e7039b960a44f3e.pdf>

Llei Orgánica 8/2021, de 4 de juny, de protecció integral a la infància i l'adolescència enfront de la violència, Boletín Oficial del Estado [BOE], 134, de 8 de juny del 2021 (Espanya). Recuperat de: <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2021-9347>

Martinez, M. T. G. (1989). El dibujo infantil en el psicodiagnóstico escolar. *Aula: Revista de Pedagogía de la Universidad de Salamanca*, 2, 99-113. Recuperat de: <https://revistas.usal.es/tres/index.php/0214-3402/article/view/3212/3237>

Milne, L. C., Greenway, P., i Best, F. (2005). Children's behaviour and their graphic representation of parents and self. *Arts in Psychotherapy*, 32(2), 107-119. Recuperat de:

<https://www.academia.edu/download/50604653/j.aip.2005.01.00520161128-30755-1rm6ru8.pdf>

Moreno, A. (2019). *La interpretación del dibujo infantil*. Octaedro.

Roigé, X., Estrada, F., i Beltran, O. (1999). L'entrevista oral. Tècniques d'investigació en antropologia social (pp. 147-166). Barcelona: Edicions Universitat de Barcelona. Recuperat de:
https://campusvirtual.ub.edu/pluginfile.php/8053609/mod_resource/content/1/Lentrevista%20oral%20%28Roigé%2C%20Estrada%20i%20Beltran%2C%201999%29.pdf

Sans, A. (2024). *El mètode baby signs. Perspectives i motivacions de famílies i educadors sobre el seu ús* (Treball de Fi de Grau no publicat) Universitat de Barcelona.

Sanz, J. (2011) Guia pràctica 8: La metodologia qualitativa en l'avaluació de polítiques públiques. *Ivàlua* 28-31 Recuperat de:
https://ivalua.cat/documents/1/11_04_2011_10_41_12_Guia8_MetodologiaQualitativa.pdf

Veltman, M. W. M. i Browne, K. D. (2000). Pictures in the classroom: Can teachers and mental health professionals identify maltreated children's drawings? *Child Abuse Review: Journal of the British Association for the Study and Prevention of Child Abuse and Neglect*, 9(5), 328-336. Recuperat de: <https://www.semanticscholar.org/paper/Pictures-in-the-classroom%3A-can-teachers-and-mental-Veltman-Browne/c953ccc36d3b81a5dbeda026ea3d91dcf139ecd2>

Vives, M. (2006). *Tests Proyectivos: Aplicación al diagnóstico y tratamiento clínicos*. Edicions Universitat Barcelona. Recuperat de: <http://www.publicacions.ub.es/refs/indices/06646.pdf>

Žardeckaitė–Matulaitienė, K., i Pranckevičienė, A. (2010). Color recognition, color preferences and color choices for completing emotionally characterized drawings in childhood. *Jaunl³l³ mokslininkl³ darbai*, 26, 180-184. Recuperat de:
https://web.archive.org/web/20180415071657id_/http://www.su.lt/bylos/mokslo_leidiniai/jmd/10_01_26_priedas/zardeckaite_matulaitiene.pdf

Sílvia Solís Román

Annexos

1. Annex A: Full de consentiment informat

FULL DE CONSENTIMENT INFORMAT

Títol de l'estudi: Perspectives de mestres (13-15) i d'una psicopedagoga sobre el dibuix com a eina per conèixer els infants i detectar situacions d'alerta

Institució responsable: Universitat de Barcelona

Investigador/a responsable: Sílvia Solís Román

Recerca tutoritzada per: Ann Elisabeth Wilson-Daily

Objectius de l'estudi

- Examinar, segons les perspectives de cinc mestres d'infantil d'un centre concertat de l'àrea metropolitana de Barcelona, la seva opinió sobre el dibuix com a eina per conèixer l'alumnat i detectar de situacions d'alerta.
- Avaluar, segons la perspectiva d'una psicopedagoga d'un centre concertat de l'àrea metropolitana de Barcelona, la seva opinió sobre el dibuix com a eina de detecció de situacions d'alerta.
- Triangular la informació extreta en els articles amb les perspectives proporcionades per les cinc mestres d'infantil i la psicopedagoga.
- Analitzar els dibuixos d'infants d'14 d'un centre concertat de l'àrea metropolitana de Barcelona, escola on treballen les professionals de l'educació entrevistades, com a mode de retorn a l'escola pel seu temps.

Riscos i incomoditats

La participació en aquesta recerca no representa cap risc per a vostè. Així mateix, no participar en aquesta recerca no tindrà cap mena de conseqüència, personal, acadèmica o professional per a vostè.

Confidencialitat

Se li recorda que les dades lliurades seran d'ús exclusiu de l'autora del treball i de caràcter anònim i que la seva participació és voluntària.

El consentiment informat es guardarà en un lloc segur i acabada la recerca serà destruït i les bases de dades generades seran completament anònimes. Si té qualsevol pregunta o desitja més informació de la recerca, no dubti a comunicar-se amb l'autora de l'estudi.

Signatura

Afirmo que se m'ha explicat la finalitat i objectius de la present investigació, els procediments utilitzats en l'estudi, els possibles riscos i incomoditats. Declaro que he llegit aquest consentiment informat i que la signatura a continuació expressa el meu desig de participar voluntàriament en aquest estudi.

El/ la participant en l'estudi

Data

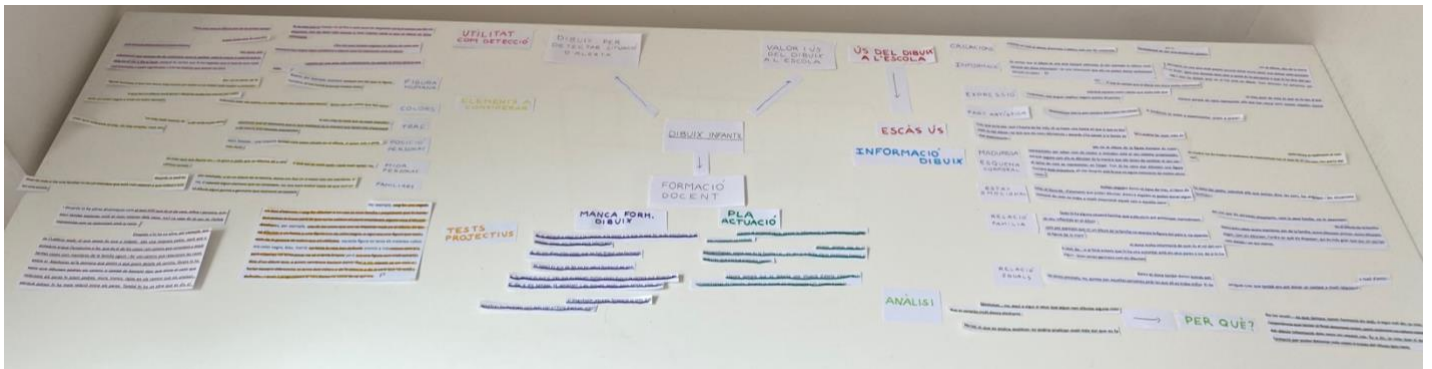
Declaro haver explicat la finalitat de la investigació, els procediments utilitzats en l'estudi, identificant aquells que tenen finalitat merament d'investigació, els possibles riscos i incomoditats que puguin originar-se i que he respost el millor que he pogut a les preguntes que se m'han formulat respecte a l'estudi.

La investigadora de l'estudi

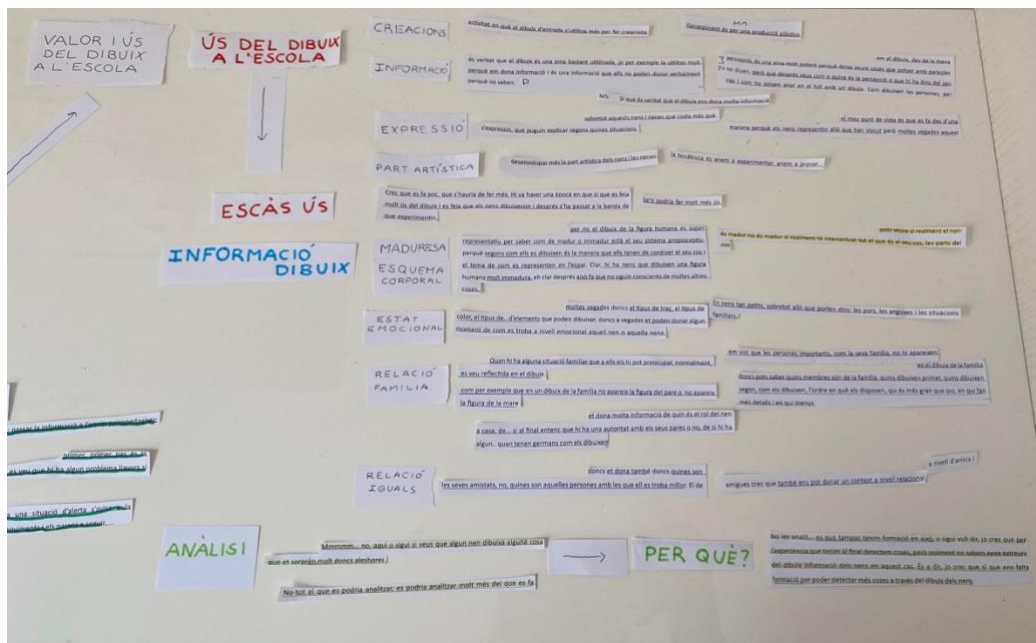
Data

Adaptat de Sans (en premsa)

2. Annex B: Mapa de codificació visió general i parcial segons categories

Valor i ús del dibuix infantil a l'escola (13-15)

3. Annex C: Transcripció de les entrevistes

P

[Informació de dades sociodemogràfiques extreta perquè no és rellevant per l'anàlisi de les dades]

S: D'acord, m'agradaria saber, segons la teva experiència, quin ús es fa del dibuix a l'escola.

P: En quin sentit? O sigui en un sentit per poder interpretar o quin ús faig jo o les mestres?

S: Quin ús creus que fan les mestres, si l'utilitzen tan sols per treballar la motricitat i el desenvolupament de la part creativa o també per observar i analitzar les creacions?

P: Jo et diria que depèn una mica del mestre i depenent una mica de l'activitat. Mmm... clar si és una activitat en què el dibuix d'entrada s'utilitza més per fer creacions i per desenvolupar més la part artística dels nens i les nenes. Però bueno si potser tenim algun objectiu de poder interpretar o de voler saber una cosa més enllà amb algun nen o nena, és veritat que el dibuix és una eina bastant utilitzada, jo per exemple la utilitzo molt perquè em dona informació i és una informació que ells no poden donar verbalment perquè no saben.

S: Llavors, lligat amb això que dius, quin tipus d'informació penses que es pot obtenir a partir dels dibuixos dels infants?

P: Ui! Doncs jo crec que depenent de la dinàmica que facis, o sigui depenent del dibuix que tu li demanis. Per exemple, emmm, per mi el dibuix de la figura humana és super representatiu per saber com de madur o immadur està el seu sistema propioceptiu, perquè segons com ells es dibuixen és la manera que ells tenen de conèixer el seu cos i el tema de com es representen en l'espai. Clar, hi ha nens que dibuixen una figura humana molt immadura, eh clar després això fa que no siguin conscients de moltes altres coses, perquè si no soc conscient que tinc dos ulls, doncs clar la resta va com molt relacionat. Clar això relacionat amb la figura humana, després, per exemple, en el dibuix de la família doncs pots saber quins membres són de la família, quins dibuixen primer, quins dibuixen segon, com els dibuixen, l'ordre en què els disposen, qui és més gran que qui, en qui fan més detalls i en qui menys. I després hi ha altres dinàmiques com el test HTP que és el de casa, arbre i persona, que aquí també explora molt el món interior dels nens, no? La casa és el seu jo, l'arbre representa com es relacionen amb la resta... Després n'hi ha un altre, per exemple, que jo l'utilitzo molt, el que passa és que a infantil són una mica petits, però que a primària sí que l'acostumo a fer, que és el de les cases i els camins que consisteix a posar tantes cases com membres de la família siguin i fer uns camins que relacionen les cases entre si. Aleshores se'ls demana que pintin o que posin detalls als camins, llavors hi ha nens que dibuixen pedres als camins o també és bastant típic que entre el camí que relaciona els pares hi posin pedres, murs, troncs, rajos en els camins que els uneixen perquè potser hi ha mala relació entre els pares. També hi ha un altre que es diu el maquinista de la meua vida, en què dibuixen un tren i els hi faig dibuixar qui és el qui controla el tren i després quines persones importants acompanyen cada vagó del tren, i aquestes persones són les que ell té de referència.

S: Doncs, fent referència a un aspecte del que ja has parlat, crec que ja has dit que sí, però m'agradaria saber si alguna vegada has fet ús de tests projectius gràfics?

P: Sí!

S: No sé si em podries donar un exemple concret del motiu pel qual el vas utilitzar.

P: Sí, no sé si t'estàs referint a infantil?

S: Sí, no sé si ho has utilitzat algun cop a infantil?

P: Sí, alguna vegada sí i he utilitzat el test de la família per saber una mica com estan a nivell familiar i quines persones ell té de referència, quantes persones dibuixa, per exemple.

S: Llavors, es pot extreure informació valuosa a partir d'aquests tests, no?

P: Sí! El que passa és que per mi un test projectiu i més a infantil, emm em dona una informació que sempre he de contrastar amb la realitat, amb la tutora o amb el que jo veig en el dia a dia a l'aula, perquè és veritat que hi ha vegades que sí que és com molt representatiu i super significatiu, i n'hi ha d'altres que potser no tant.

S: Llavors, amb això que esmentes, diries que el dibuix és un mètode de diagnòstic útil?

P: Per diagnosticar?

S: Vull dir, si és eficient per detectar alguna situació de risc per a l'infant?

P: Per mi, és una eina que em dona informació, però mai utilitzaria un dibuix com a diagnòstic ni com a prova de res, jo personalment. A no ser que sigui una cosa com... molt, com molt significativa o que tingui una especial importància. Si no, jo ho utilitzo com a eina que em dona informació per poder completar allò que jo ja sé o per poder corroborar allò que jo ja sé.

S: I quan agafes un dibuix per analitzar-lo o per fer una observació profunda, quins indicadors o elements busques ehh específicament que creus que poden suggerir la presència d'alguna situació de risc o d'alerta?

P: Clar, per exemple, en el dibuix de la figura humana, que per mi és... o sigui que per mi hauria de ser un treball que es fes a tot infantil i que es pogués analitzar etapa per etapa i curs per curs per veure quina és l'evolució dels nens. Emmm... per mi el tema de la figura humana sí que em dona informació per saber si un infant està madur o immadur en el dibuix. O sigui és un punt més, és com un criteri

més per saber que aquest infant està immadur ,però no sé si és un indicador de risc. En el cas de la família, per exemple, en què em fixaria? Per exemple, vaig fer una vegada un test d'aquests, i vaig fer dibuixar a un nen la seva família i sospitàvem que hi havia, que potser hi havia però és que no ho sabíem eh, però sospitàvem alguna cosa d'abusos. Aleshores, per exemple, una de les coses que ens va impactar molt en el dibuix, és que va dibuixar a un home o una figura eee de color negre, o sigui era una figura que sortia com de la gamma de colors que ell utilitzava, aquesta figura no tenia els mateixos colors era color negre, blau, marró, no tenia la cara ben definida emmm a més estava com a la part superior, no tenia peus, no sé si tenia braços, però era una figura com molt estranya dins d'un dibuix que, a priori, semblava bastant bonic. Per a mi, aquest va ser com un factor bastant diferencial, el tema dels colors o de la posició o de la cara que no estava definida... i quan li preguntaves al nen, doncs no sabia dir-te qui era.

S: I, saps si existeix algun tipus de pla d'actuació en cas de trobar signes d'alerta en els dibuixos?

P: Bueno, jo crec que el pla d'actuació que es segueix és el que es segueix en qualsevol altre situació, tot i que la informació ens vingui dels dibuixos o ens vingui d'alguna altra manera. La història seria, depenent de la situació, sempre informem a la família, aleshores emmm la família també és una part important per poder contrarestar la informació que nosaltres pensem que hi pot haver, si ho veiem clar i és una situació que és pot resoldre a nivell família-escola, fenomenal, si no emm hem d'escalar una mica depenent de la situació. Per exemple, si pensem que és una situació emmm a nivell social o econòmic o de maltractament o d'abusos i així, emm aleshores derivaríem a serveis socials i aleshores si que informem a la família que passarem el cas a serveis socials i que serveis socials trucarà i faran una mica de seguiment. Si es un cas, potser més a nivell de psicologia o d'estimulació, llavors si que derivem a un altre servei que és més de psicologia que seria un CESMIR o un CDIAP.

S: I, finalment, voldria saber si t'agradaria haver rebut més formació respecte com utilitzar els dibuixos com a eina?

P: Sí, sí, perquè o sigui ni a la carrera, a la meua a la que jo vaig fer la de psicologia ni al màster, emm, ens donen gaire informació ni sobre els test projectius, però es que casi et diria que ni sobre cap test eh. Tenen uns tests de referència que són tests com molt en l'àmbit de psicologia com molt referents, però per exemple no m'havien parlat mai del test HTP o del dibuix tampoc m'havien parlat mai, o sigui son coses que jo he hagut de fer extra, per poder formar-me, però a la meua formació acadèmica, res, o sigui que sí, si m'hagués agradat.

S: Molt bé, doncs moltes gràcies!

P: Ja està? Genial!

M1

[Informació de dades sociodemogràfiques extreta perquè no és rellevant per l'anàlisi de les dades]

S: Molt bé, i quin diries que és l'ús que es fa del dibuix a l'escola? Si tan sols s'utilitza per desenvolupar habilitats motrius i la creació plàstica o si també s'observen i s'analitzen les creacions.

M1: Generalment és per una producció plàstica, si que es veritat que en alguns moments concrets doncs l'utilitzem per fer algun diagnòstic, no, o per observar alguna cosa que en aquell moment vulguis observar. Doncs, per exemple a la finalització d'15 doncs sempre es fa un petit sociograma en el qual es valora, no, aquelles persones, no, tu comences a veure quines son aquelles persones amb les quals els hi agradaria estar o no, s'intenta més valorar el fet aquest de la relació personal ehhh... Nosaltres, per exemple, som una escola gran, som una escola en que aquests nens i nenes han estat tres anys en el mateix grup i quan arriben a primer es barregen, no, i s'han de formar tres grups i sí que a 15, es valora, sobretot, aquest... es fa aquest sociograma al final i també durant el curs, es detecten o es miren algun tipus de test com pot ser el de la família, ahhh també podem fer el test deeee com es veuen ells i elles en la vida. O sigui fem el de la família, que és aquell de les cases i els camins, en el qual, doncs el nen ha de dibuixar una casa per cada membre de la família i relacionen les cases amb els camins mostrant quin tipus de, bueno, fan camins amb aquest tipus de camí doncs si veus un camí bonic, amb flors, un camí preciós, doncs dones per fet que la relació amb el pare o la mare és correcta. Si aquest camí doncs pot tenir pedres o està guixat o és de color negre o alguna cosa, doncs detectes alguna cosa que podria donar-te alguna alerta, no. Després hi ha un sociograma molt maco, que és doncs, un arbre i estan tots els personatges, no, hi ha diferents nens i nenes que estan penjant d'un arbre i tu doncs t'has d'identificar amb un d'aquests personatges per veure com et trobes a la classe i la pregunta és: qui ets tu? I t'identifiques amb un número d'un personatge, i quin número t'agradaria ser? I sempre doncs sí fem algun tipus de treball amb el dibuix intentant doncs minvar una miqueta com es troba ell a nivell emocional respecte a vegades a la classe o respecte a la seva família.

S: Molt bé, i quin tipus d'informació penses que es pot obtenir a partir dels dibuixos?

M1: Donen molt, o sigui a veure, ehhhh... moltes vegades doncs el tipus de traç, el tipus de color, el tipus de.. d'elements que poden dibuixar, doncs a vegades et poden donar algun moment de com es troba a nivell emocional aquell nen o aquella nena, no?. Els de... aquests que són per exemple de relació social, doncs et dona també doncs quines son les seves amistats, no, quines son aquelles persones amb les que ell es troba millor. El de com et trobes a la classe, doncs també dona molta informació i sempre podem detectar alguns elements que alguns et sobten. Per exemple, a vegades em fet aquell del tren de la meua vida, en el qual en un tren han de posar les diferents persones importants, i a vegades em vist que les persones importants, com la seva família, no hi apareixen en aquest tren, només hi apareixen amics i a vegades avis, però els pares no hi són. Aleshores aquí hi ha una alerta i, a vegades, o si més no quan són casos que..., doncs mostren algun tipus de... situació o si no tots, és una cosa que compartim en les entrevistes amb els pares, quan em fet algun tipus de treball, eh doncs els hi ensenyem i els pares doncs ho agraeixen molt. Aquest per exemple de les cases i els camins, doncs els hi vam ensenyar a totes les famílies per veure que la seva relació amb ells, doncs que és molt positiva, o si alguna cosa, com per exemple en el tren de la vida, veiem que no hi apareixia ni el pare ni la mare, doncs els dèiem bueno és un dibuix, tampoc ha de ser una cosa que diguis ehhhh imperativa, però que veieu que el vostre fill o la vostra filla, en el seu tren de la vida, doncs els seus pares no hi son, i que ha posat al seu os de peluix i els seus pares no hi són en aquests vagons. O sigui

que és... si més no, bueno, tens el dibuix com a una cosa a tenir en compte i també veure la evolució d'aquest nen o d'aquesta nena.

S: I... segons la teva experiència, diries que el dibuix és un mètode de diagnòstic útil?

M1: Sí, jo crec que sí. Potser, no sé fins a quin punt de diagnòstic perquè potser per fer un diagnòstic has de tenir més proves o més imputs, però si que el dibuix et dona informació.

S: Mmmm.. I quan et poses a analitzar o a observar un dibuix, quins són els indicadors o elements que busques específicament, perquè aquests podrien suggerir la presència d'alguna situació de risc?

M1: Clar, quan és el dibuix que ja tens unes pautes a seguir, quan es un tipus test, per dir-ho d'alguna manera, que ja tens unes premisses i ja tens les respostes, perquè, o sigui, aquest test de l'arbre o aquest de la família o el tren de la meva vida, ja té, o sigui ja està fet i ja tens uns paràmetres que et donen una certa informació i la pots analitzar, no. Ehhh i dels altres, doncs bueno, jo crec que el dibuix, per exemple a vegades, el dibuix lliure, el dibuix aquell que fan reflexa molt. A vegades, hi ha nens que passen una època que estan ehhh doncs bueno tenen mmmm... estan neguitosos o estan passant un mal moment i, a vegades, doncs dibuixen coses de por, dibuixen elements d'aquests, o sigui, o quan estàs en un moment allò amb una miqueta rebel o estàs descontent, ehhh doncs elements de personatges com monstres o els colors crec que també marquen molt. Jo crec que sobretot el traç, un traç eruptiu, molt fort, si que marquen una miqueta i et donen una informació que, si més no, doncs et posa en alerta i intentes, a partir d'aquí, doncs esbrinar que pot ser el que està passant.

S: D'acord, i en cas de trobar algun signe d'alerta en els dibuixos, existeix algun pla d'actuació a seguir?

M1: Jo crec que, a nosaltres, doncs tenim la gran sort de tenir un equip psicopedagògic a l'escola i si veus que.... generalment aquest dibuix, amb l'actuació de com últimament es mostra a classe o si també pots parlar amb la família, per saber si hi ha alguna situació que està passant a casa que pugui donar aquest tipus d'alerta que es detecta en el dibuix, doncs sempre parlem amb la psicopedagoga de l'escola, que ella és la que doncs li diem doncs mira està passant això i el que demanem, per part d'ella, és que hi hagi una observació més acurada per veure si, realment, aquells elements que han sorgit en el dibuix o aquestes coses que ens han posat en alerta, doncs realment té una base per saber que està passant alguna situació que hauríem d'abordar.

S: Molt bé, i, personalment, t'hagués agradat rebre més formació respecte a com utilitzar el dibuix com a eina per detectar situacions d'alerta?

M1: Sí, és uns d'aquelles coses que no has tingut una formació, el fet que t'han arribat a tu propostes d'altres companys i altres companyes, però si no hem tingut una formació que parli d'això i, doncs estaria bé tenir algun tipus més de formació respecte a com mitjançant el dibuix doncs trobar-hi altres situacions d'alerta.

S: Molt bé, doncs fins aquí.

M1: Molt bé, doncs moltes gràcies.

M2

[Informació de dades sociodemogràfiques extreta perquè no és rellevant per l'anàlisi de les dades]

S: I quin penses que és l'ús que es fa del dibuix a infantil a l'escola? És a dir, si tan sols s'utilitza per un tema de desenvolupar la motricitat i el pensament plàstic, o si també s'aprofiten les creacions per observar-les i analitzar-les?

M2: Doncs jo trobo que, a infantil el dibuix és una eina molt potent, perquè emmm a més són edats que si mirem més un I3, un I4, encara que a I4 potser ja comencen més a desenvolupar més el llenguatge, però sobretot aquests nens i nenes que costa més que s'expressin, que puguin explicar segons quines situacions, em el dibuix, des de la meua percepció, és una eina molt potent perquè deixa veure coses que potser amb paraules no diuen, però que després veus com o quina és la percepció o que hi ha dins del seu cap i com ho deixen anar en el full amb un dibuix. Com dibuixen les persones, per exemple si pensem en la família o en altres àmbits més propers i crec que ens dona molta informació.

S:Mmmm... I quin tipus d'informació penses que es pot obtenir a partir dels dibuixos?

M2: Bueno, jo crec que moltes coses, vull dir des de les persones que poden aparèixer en un dibuix o no és a dir si hi algú que no surt, això també és una informació molt potent. Emmm.. després doncs bueno com dibuixen a les persones, com es dibuixen ells d'a prop o lluny d'aquestes persones, per què són més a prop o més lluny d'aquestes persones, emmmm... es que crec que dona informació de tot: a nivell familiar, a nivell d'amics i amigues crec que també ens pot donar un context a nivell relacional, és a dir crec que, depèn ciom enfoquem l'activitat, pots treure informació de qualsevol cosa.

S:I per continuar, emm diries que el dibuix és un mètode de diagnòstic útil?

M2: Val diagnòstic, a veure, és una paraula una mica emm... a veure a mi d'entrada, i per com soc, no només pels estudis que tinc de neurociència, que també, els diagnòstics en si, no sé si et refereixes més pel tema de dificultats en l'aprenentatge?

S: Bueno, em refereixo a poder identificar alguna situació de risc que estigui vivint aquest nen o nenes.

M2: Vale, llavors sí. Vull dir, potser hi ha situacions d'alerta que amb un dibuix pots dir: Ui! Que passa aquí, i després amb altres dinàmiques pots conèixer més i pots apropar-te més, però crec que sí que si va per aquí la teva pregunta, si que trobo que és una eina que ens pot donar aquest senyal d'alerta que dius veig alguna cosa estranya, no, i després amb altres dinàmiques o amb un treball amb la família o amb altres moviments que podem desplegar amb el sistema, si que et permet conèixer realment que és el que està passant. Però crec que un dibuix pot ser el primer senyal.

S: D'acord, i a l'hora d'agafar un dibuix per analitzar-lo o observar-lo, quins són els indicadors o elements que busques específicament perquè creus que són aquells que et podrien suggerir, doncs la presència d'aquesta situació d'alerta o de risc que comentàvem?

M2: Doncs, una mica depèn si és un dibuix.. clar depèn de la dinàmica que fem a l'aula, però, per exemple, si és un dibuix de la família, doncs em fixo en si estan tots els membres, si no, si apareix algun element que no coneixem, no, ens hem trobat casos de que surt en el dibuix algun germà o germana que realment no existeix, no, llavors dius: ui, que passa aquí. Emmm... una miqueta també com estan situats en el dibuix, si estan més a prop, més lluny, quins són els colors que fan servir, una miqueta això. Potser a infantil, ens fixem més en aquestes coses.

S: I si fos un dibuix de creació lliure?

M2: Doncs aquí miràrem una miqueta, per exemple doncs, emm hi ha dibuixos que, jo penso en dibuixos a infantil que ens hagin sobtat emm de vegades potser una composició on tot és molt fosc, emm que no segueix no potser, tot i que han de ser artistes, i ho son, potser si que hi ha uns patrons quan comencen a dibuixar que segueixen no doncs dibuixar una flor, una persona, no, i doncs jo si és més lliure em fixo més en els colors, el traç i la composició més general.

S: Molt bé, saps si existeix algun pla d'actuació a seguir en cas de trobar la presència d'alguns elements o signes d'alerta en un dibuix?

M2: A veure, aquí a l'escola tenim la gran sort que tenim el departament d'orientació i psicopedagogia i llavors sempre que detectem algun cas o algun senyal d'alerta sempre compartim amb la persona que ens fa l'acompanyament aquí a l'escola. Llavors, en funció del que observem, doncs sempre ens apropem més al nen o nena d'aquest dibuix, intentem també que ens puguin ajudar, ja siguin més dibuixos o ja sigui alguna dinàmica de llenguatge o alguna cosa així per saber més i depèn el que observem, doncs sempre triangulem també amb la família, o sigui és un treball de sistema conjunt i una miqueta de 360 graus. Llavors sempre que es detecta una situació d'alerta s'avisava a la psicopedagoga de l'escola i després ja mirem els moviments i els passos a seguir.

S: I, personalment, t'agradaria haver rebut més informació i formació durant la teva vida acadèmica respecte a com utilitzar el dibuix com a eina doncs per detectar aquestes situacions?

M2: Sí, total! Es que de fet no he rebut formació en això, vull dir, és una cosa més altruista que he dit va, perquè realment crec que és una eina molt potent, llavors quan veus que hi ha una cosa imprescindible sobretot en una etapa d'infantil, doncs llavors ja busques cursos o ja demanes a l'escola o a la psicopedagoga, no en aquest cas que tenim més a prop, poder saber més però, realment, quan jo vaig estudiar, que ara fa ja uns anys, però al grau zero formació en dibuix, zero. I llavors tot el que he fet ha estat una formació més lliure i amb la psicopedagoga que també ens ajuda molt, però res més. I m'hagués agradat perquè trobo que és una cosa imprescindible i m'agrada, no, que tu que també estàs acabant el grau, doncs que t'hagis focalitzat en això que a les escoles doncs és super important.

S: Molt bé, doncs moltes gràcies!

M2: Molt bé, de res !

M3

[Informació de dades sociodemogràfiques extreta perquè no és rellevant per l'anàlisi de les dades]

S: D'acord, i.... quin penses que és l'ús que es fa del dibuix a l'escola?

M3: Se'n podria fer molt més ús, simplement el meu punt de vista és que es fa des d'una manera perquè els nens representin allò que han viscut però moltes vegades aquest dibuix pot tenir amagades moltes més coses que no ens pensem a valorar a no ser que sigui una cosa que et crida molt l'atenció.

S: Llavors, des de el teu punt de vista, creus que s'observen i s'analitzen les creacions fetes pels infants?

M3: No tot el que es podria analitzar, es podria analitzar molt més del que es fa. Moltes vegades fan un dibuix per... he fet una excursió, faig un dibuix i ja està, però en aquest dibuix pot haver més coses amagades. Si que és cert, que hi ha casos molt especials que ja mires aquest dibuix a veure que sortirà, o si fas un dibuix de manera específica ja per buscar alguna cosa darrere.

S: I, segons la teva experiència, quin tipus d'informació penses que es pot obtenir a partir dels dibuixos?

M3: En nens tan petits, sobretot allò que porten dins: les pors, les angoixes i les situacions familiars. Quan hi ha alguna situació familiar que a ells els hi pot preocupar, normalment, es veu reflectida en el dibuix.

S: Molt bé, i.. diries que el dibuix és un mètode de diagnòstic útil? Quan dic diagnòstic em refereixo a que ens permet doncs detectar que aquest infant està vivint alguna situació de risc o alerta.

M3: Jo crec que pot ser un dels molts recursos que tenim , podria ser un, sobretot amb nens tant petits, que es tan difícil, jo la meva experiència em dona la diferència entre infantil i primària, és que a primària son capaços d'expressar allò que senten, a infantil no, llavors el dibuix si que ens pot servir per veure sobretot doncs quins colors fan servir, ee.. si el dibuix es molt petit i està en un racó del dibuix, més que el que expressen sinó com està fet aquest dibuix, i podria ser una eina més evidentment, no només la única però sí una més.

S: I, relacionat amb això que deies, quan... dius que es busca per exemple un dibuix en especial com per veure que sortirà, eeeee quan et fixes quins són els indicadors o elements en els que pares especial atenció?

M3: Sobretot això, els colors, un color negre uns colors molt foscos, un traç molt marcat, és a dir amb molta ràbia o que fan un dibuix molt bonic i després acaba tot marcat per sobre amb un color negre o amb un color vermell, aquí t'està dient que hi ha alguna cosa de frustració o de ràbia o que tot és molt petit i està molt apilat, no, i després ja podries fixar-te més si fas una família i hi ha un membre que està més separat o que cadascú està en una punta. Però sobretot en nens molt petits són els colors el que de seguida et crida l'atenció o el fet d'esborrar tot el dibuix que han fet.

S: Saps si existeix algun pla d'actuació a seguir en cas, doncs, de trobar algun signe d'alerta en els dibuixos.

M3: Aquí a l'escola on jo estic és avisar al DOIP, avisar a la psicòloga de l'escola eeee.... evidentment parlar-ho també amb els pares, el fet de dir hi ha alguna cosa iii... després a partir d'aquí ja investigar si... perquè a vegades simplement és perquè tenen un mal dia i ja està o si hi ha moltes coses que ens han cridat l'atenció podria ser el punt desencadenant. Llavors el protocol seria: passar la informació a l'equip psicopedagògic per començar un treball.

S: D'acord, i finalment, no sé si t'agradaria haver rebut més formació respecte a com utilitzar el dibuix com a una eina per detectar aquestes situacions d'alerta.

M3: Sí, jo a la universitat només vaig tenir una assignatura que era de dibuix: aprenem a través del dibuix, però si que et queda molt curt com moltes altres coses eh però el dibuix si que crec que està poc aprofitat aquest recurs per veure que li passa a un nen.

S: Molt bé, doncs fins aquí, moltes gràcies!

M3: Gràcies!

M4

[Informació de dades sociodemogràfiques extreta perquè no és rellevant per l'anàlisi de les dades]

S: Quin creus que és l'ús que es fa del dibuix a l'escola?

M4: Crec que es fa poc, que s'hauria de fer més. Hi va haver una època en que sí que es feia molt ús del dibuix i es feia que els nens dibuixessin i després s'ha passat a la banda de que experimentin, de que cadascú faci el que vulgui, aleshores crec que la part aquesta del dibuix figuratiu, d'ensenyar els nens a dibuixar coses més concretes s'ha perdut una mica.

S: I, segons la teva experiència, s'observen i s'analitzen les creacions fetes pels infants?

M4: Aquí a l'escola? Mmmmm... no, aquí o sigui si veus que algun nen dibuixa alguna cosa que et sorprèn molt doncs aleshores sí o si tu veus que el nen arriba a una certa edat i o el dibuix figuratiu no és adequat a la seva edat aleshores sí que, sí que amb la (*nom de la psicopedagoga*) la psicòloga de l'escola si que potser dius: Ostres (*nom de la psicopedagoga*) m'ha sorprèn molt això o mira això, aleshores sí però per exemple abans com es feia el dibuix de la família el dibuix de no sé que... ara no es porta això, o sigui ara la tendència és anem a experimentar, anem a provar... aleshores la part aquesta del dibuix figuratiu jo crec que s'ha perdut bastant.

S: I, quin tipus d'informació penses que es pot obtenir a partir dels dibuixos?

M4: Jo crec que es pot obtenir molt, sobretot a través de la figura de la família o d'ells i fins i tot els colors que fan servir per... per pintar perquè... i la manera que tenen de... de pintar perquè moltes vegades nens que a la classe son com més agressius, més impulsius si que et fan servir uns colors molt més vius i el seu traç és molt fort és molt impulsiu i aleshores això et demostra que sí, que realment és la manera que tenen ells d'expressar o de treure tota aquesta impulsivitat.

S: D'acord, i diries que el dibuix és un mètode de diagnòstic útil? Quan dic diagnòstic em refereixo com a eina per a detectar alguna situació d'alerta.

M4: Jo crec que sí, jo crec que gent entesa en aquestes coses sí que poden detectar si hi ha alguna cosa d'alerta i fins i tot aquí a l'escola bueno nosaltres no es que tinguem grans nocions del dibuix com a mestres, però si que és això que a vegades si veus alguna cosa com per exemple que en un dibuix de la família no apareix la figura del pare o no apareix la figura de la mare o hi ha alguna cosa estranya aleshores si que pots dir, no analitzar però pots dir a la psicòloga de l'escola : ostres tu ho trobes normal això i et pot dir si o no i llavors es pot investigar però s'ha vist que moltes vegades el dibuix de nens que realment han tingut algun problema o alguna cosa ho expressen amb el dibuix.

S: I si agafessis algun dibuix específicament per observar-lo quins son els indicadors o elements que t'hi fixaries?

M4: Bueno, per exemple realment sempre em dit que la figura... la figura, vale, la figura humana, el cos humà ensenya moltes coses i realment allà pots veure si realment el nen és madur no és madur si realment té interioritzat tot el que és el seu cos, les parts del cos perquè ja en una etapa com la nostra de I4, i ara que ja que gairebé estan a I5 ja si que han de començar a estructurar, llavors realment veus si està estructurat o encara no té prou consciència del cos humà.

M4: Saps si existeix algun pla d'actuació a seguir en cas de trobar signes d'alerta en els dibuixos?

M4: Mmmmm... de saber no el que passa és que nosaltres si veiem alguna cosa que ens sorprèn directament anem a la psicòloga de l'escola, al DOIP, llavors ella agafa al nen, està amb ell i a partir d'aquí es van fent els diversos passos que s'han de seguir.

S: I, personalment, t'hagués agradat rebre més informació i formació durant la teva formació acadèmica sobre com utilitzar el dibuix com a eina per detectar aquestes possibles situacions d'alerta?

M4: Sí, la veritat és que sí, crec que es toquen moltes coses durant la carrera que després en el dia a dia tampoc et serveixen i es toquen molts pocs temes com això, no, la interpretació del dibuix, saber com a través del dibuix pots ajudar o com poder treure informació del dibuix dels nens. O sigui que jo crec que sí, jo crec que falta formació, al menys en la meua època quan es feia la carrera ara ja no ho sé però al menys en la meua època sí.

S: Molt bé, doncs fins aquí, moltes gràcies!

M4: Molt bé, doncs moltes gràcies!

M5

[Informació de dades sociodemogràfiques extreta perquè no és rellevant per l'anàlisi de les dades]

S: I quin creus que és l'ús que es fa del dibuix a l'escola?

M5: Si que és veritat que el dibuix ens dona molta informació, perquè al final jo ara que estic a 15, si que és veritat que de l'inici del curs al setembre al dibuix que fan ara els nens, uau han canviat un montón i.... per exemple aquí veus com els nens saben representar la realitat, perquè jo ara a 15 si que és el que veig, tinc nens que encara em fan un dibuix molt infantil o que no dona cap informació, i altres que si que t'ensenyen una miqueta la realitat del que fan, et saben expressar el mateix que t'expressen parlant, t'ho saben fer en dibuix, llavors aquí si que estàs veient quin nen està seguint, per dir-ho així, la seva maduració i tot això i quin té alguna dificultat o algo.

S: I creus que s'observen i s'analitzen les creacions fetes pels infants?

M: Nosaltres?

S: Sí

M5: No les analit... es que tampoc tenim formació en això, o sigui vull dir, jo crec que per l'experiència que tenim al final detectem coses, però realment no sabem eeee extreure del dibuix informació dels nens en aquest cas. És a dir, jo crec que sí que ens falta formació per poder detectar més coses a través del dibuix dels nens.

S: I quin tipus d'informació penses que es pot obtenir a partir dels dibuixos?

M5: Doncs mira, jo crec que es pot obtenir tema familiar, quan tu fas un dibuix de la família saber en quin punt està, com... o sigui... poques coses que jo sé si que és veritat que segons com dibuixen la família al final et dona molta informació de quin és el rol del nen a casa, de... si al final entenc que hi ha una autoritat amb els seus pares o no, de si hi ha algun.. quan tenen germans com els dibuixen tot això jo crec que uff... molta molta molta informació ens pot donar, la veritat és que sí.

S: I... diries que el dibuix és un mètode de diagnòstic útil?

M5: Jo crec que es necessita algo més però si que és veritat, que a partir del dibuix jo crec que si que es pot utilitzar com algo de diagnòstic clar que sí.

S: O sigui creus que a partir d'un dibuix podries detectar, per exemple, que un infant està vivint a casa alguna situació de risc?

M5: Sí, sí jo crec que seria molt important, com t'he dit abans, el que nosaltres ens forméssim en el tema del dibuix infantil. Llavors, d'aquesta manera, clar al final nosaltres quan detectem alguna cosa assistim anem a la psicopedagoga, perquè no estem formats en això. Llavors, sí que és veritat, que al final si tinguéssim aquesta formació jo crec que nosaltres ho tindríem com més clar a l'hora d'actuar, saps?

S: I... en cas que tu agafessis un dibuix per analitzar-lo o observar-lo més profundament, quins són els indicadors o els elements en els quals et fixaries?

M5: Jo crec que em fixaria en.... lo gran o petit que es dibuixa ell o ella ehhh els colors que utilitza també, ehhhh si ho fa amb llapis si ho fa amb retolador, jo suposo que això alguna cosa ha d'afectar.... no sé en que més em fixaria.

S: Molt bé, saps si existeix algun pla d'actuació a seguir en cas de trobar signes d'alerta en els dibuixos?

M5: Home suposo que... això primer ho em de parlar amb la psicopedagoga i a partir de la psicopedagoga, lo mateix que si hi ha algun problema familiar, aquí jo sé que la psicopedagoga parla amb serveis socials. És a dir, es fa primer, primer pas és la psicopedagoga, segon pas és la família i si... es veu que hi ha algun problema llavors sí que crec que s'actua a serveis socials.

S: I finalment, una cosa de la que ja hem parlat però : t'agradaria haver rebut més formació i informació respecte a com utilitzar el dibuix com una eina per detectar aquestes situacions.

M5: Efectivament sí sí totalment. Que al final ens anem formant, cada any ens formem en alguna cosa però crec que no se li dona el valor que se li hauria de donar al dibuix.

S: I per què creus que és important doncs aquesta formació?

M5: Perquè si els nens no ens ho saben verbalitzar, és una manera de nosaltres extreure informació d'ells, és a dir al final son petits i moltes vegades no saben... com expressar-nos les coses, llavors si a través del dibuix nosaltres podem extreure una miqueta d'informació, doncs ens seria de gran ajuda.

S: Molt bé, doncs fins aquí, moltes gràcies.

M5: Gràcies a tu.

4. Annex D: Dibuixos analitzats per l'autora i l'experta (14)

